

C. KOLD:

Om BØRNESKOLEN

1850

Om Børneskolen, en efterladt Afhandling af Kristen Mikkelsen Kold, udgiven af Harald Holm, 1877, er Kolds eneste skriftlige Arbejde; det er fuldført den 30. December 1850. Harald Holm skriver i sit Forord:

»Afhandlingen er som en Indledning til hans følgende Virksomhed, og man maa forbauses over, hvor klar han har været over sit Maal, da han stod ved Begyndelsen; thi selv om han i senere Aar maaske paa enkelte Punkter kan have ændret sine Meninger, selv om han ved Slutningen af sit Liv maaske kunde have udtrykt sig klarere om et og andet, saa er Betragtningen dog i det hele og store den samme, som han fulgte til sin Død, og som med hver Dag, der gik, blev fastere og fastere hos ham.«

I Anledning af et Rygte om, at A. Poulsen Dal, og ikke Kold, skulde have skrevet »Om Børneskolen« (Poulsen Dal var Lærer hos Kold fra 1851 til 1863 og stod denne nær), meddeler en af Kolds Læringer fra hans næstsidste Skoleaar, Gdr. Anders Dissing fra Øster Jølby, følgende om Bogens Tilblivelse:

»Kold har personlig i en Samtale, vi havde om at bruge Skrift og om Evnen til at skrive, fortalt mig, . . . at han ikke havde skrevet noget. Kun var det en Gang, da der var udlovet Belønning til den, der kunde skrive det bedste Skrift om Børneundervisningen, at han af-fattede et lille Skrift og sendte ind, men det fik ingen Belønning. Han læste siden Skriftet for Grundtvig og spurgte denne, om han syntes, at han skulde lade det trykke, hvortil Grundtvig svarede: »Nej, saamænd skal De ikke, da det, De her har sagt, er sagt for længe siden af andre og sagt meget bedre, end De har kunnet sige det.«

For en Gangs Skyld havde Grundtvig vist ikke helt Ret!

Kildetekst:

Kold, C., & Skovrup, E. (1944). *Kolds skoletanker* (2. udg.). Dansk Friskoleforening. s. 11 - 60

Blandt de Spørgsmaal, der beskæftige vor Tid, er det om et forbedret Almueskolevæsen vist nok ikke det mindst vigtige, efter som det øjensynlig hører vor Tid til at hæve de lavere Folkeklasser, for at den naturlige medfødte Kraft og Dygtighed, der findes hos dem, kan blive gjort frugtbringende for Samfundet. Betragtningen heraf har ledet mig til at gribe Pennen i denne Sag for ogsaa at yde min ringe Skaærv til dette Spørgsmaals Besvarelse, skønt det vist nok i sin Helhed overgaar en Enkelts Kræfter, efter som det er manges Mening, at Almueundervisningsvæsenet maa undergaa en Grundforandring og bygges paa ganske andre Grundsætninger end nu.

UNDERVISNINGEN AFPASSET EFTER BØRNEGENES EVNER OG TRANG

For saa vidt som Almueskolen især beskæftiger sig med Ungdommens Undervisning fra det syvende Aar til Konfirmationen, har den vist nok gjort sig skyldig i den *Fejl, at den næsten udelukkende har søgt at tiltale Forstanden og kun delvis Følelsen; medens Fantasien, Indbildningskraften, har været saa godt som rent forbigaaet.* Denne Fejl har vist nok sin Grund deri, at det danske Folk er et gammelt Folk, og i Følge de aandelige Naturlove i sin Forstandstid, hvortil kommer, at vore filosofiske Naboer, Tyskerne, have i denne Henseende haft en betydelig Indflydelse paa os og end mere fremskyndet denne Reflektions Aand, som altsaa *for saa vidt* er fremmed og unaturlig. At nu Folket i det hele er gammelt og ikke mere i Besiddelse af den glødende Fantasi og varme Følelse, som i dets Ungdom og Middelalder, lader sig ikke forhindre; men at forsyne Børn med graat Skæg i Vuggen ved at paanøde dem Beviser for Verdens Ikke-Tilblivelse af sig selv, og dens Ikke-Tilværelse fra Evighed af, er vist nok at gaa for vidt. At den meget brugelige kateketiske Maade ved Religionsundervisningen er fremmed og unaturlig for os, viser tilstrækkelig den Kendsgøring, at meget faa af vore Seminarister driver Kunsten saa vidt, at de kunne gøre det blot nogenlunde, medens de som Skolelærere som oftest for-

[Her slutter side 13]

lade denne Maade, uden at have nogen anden at sætte i Steden. At give Beviser for Ting, som dog i Grunden ikke kunne bevises, eller som den, der skal overbevises, ikke kan forstaa Beviset for, men som Barnehjertet gennem Fantasien gør sig anskuelig og gerne modtager med barnlig Tro, samt kateketisk at opløse og sammensætte Begreber, hvor ingen eller kun meget faa Begreber ere til Stede, er en Fejl, der har haft de sørgeligste Følger. At man saaledes ved Undervisningsmaaden har taget saa lidt Hensyn til Barnets Evner, idet man fornemmelig stræbte at udvikle Forstanden, som endnu ikke er kommen til Modenhed, i Steden for at virke igennem Fantasien, som er til Stede, har vel sin Grund deri, at man bevidst eller ubevidst lod sig forlede til at tro, at det var et Dyr, der ved Opdragelse og Undervisning skulde blive til Menneske, i Steden for, at man blot skal lede og udvikle de Evner, der forefindes. Om nu dette systematiske og kateketiske Væsen maaske kan være passende for Tyskere og andre Folkeslag, skal jeg ikke kunne afgøre; men for os passer det vist nok ikke. Se vi hen til, hvorledes vore Forfædre meddelte og annammede den Oplysning, som de fandt gavnlige og glædelige, da finde vi, at det var ad Fortællingens Vej; thi medens vi fra de gamle Dage ikke eje et eneste filosofisk Værk eller noget som helst System, have vi en Rigdom af Fortællinger om Fædrenes Bedrifter, som næppe noget Folk, undtagen Jøder og Græker, kan opvise Mage til; lige som ogsaa alle vore Forfædres Begreber, baade om det guddommelige og det borgerlige Samfund, findes indklædt i Billeder, skabte af Fantasien og skikkede til at tiltale den.

Hvorledes nu vore Børn ønske at oplyses, kunne vi straks faa at vide, saa snart vi henvende os til dem, og Svaret lyder: fortæl os et Eventyr! Vi kende endnu fra vor Barndom det sidste Hold af de mange frivillige Lærere og Lærerinder, der med kærlig Omhu for

Børnene tog sig af deres Undervisning ved at fortælle Eventyr og Sagn for dem, snart af gudeligt Indhold, snart om Kæmper og Dværge, og uberegnelig er efter min Mening den gavnlige og glædelige Indflydelse, denne stille Virken har haft; men det fornemme Smil og den bitre Spot har endelig i vore Dage bragt den til at ophøre.

Er det nu sandt, at en Oplysning skal kendes paa de Udsigter, den aabner, ligesom Træet paa dets Frugter, da er den nærværende Almueoplysning dermed fældet; thi mørkere Udsigter kan Livet aldrig faa, end at parteres og lægges paa Stejle. Naar Barnet kommer til os, for at vi skulle løse ham Livets Gaade, og vi da begynde med at sønderlemme Stykke for Stykke den Smule, vi kunne indse,

[14]

da er det intet Under, at han, som ventede at høre en endnu større og dybere Gaade, for deri at finde sin Gaades Løsning, at han enten vender os Ryggen eller ganske opgiver at faa Gaaden løst. Meningen heraf er altsaa, at vi skulle anvende den kateketiske Metode, hvor den er paa sin Plads: ved Undervisning i Matematik, Geometri og den almindelige Regning, som bestaar af bestemte Følgeslutninger; medens Bibelhistorie, Fædrelandshistorie, og hvad der ellers skal drage Menneskene op til levende Medlemmer af Samfundet, saavel det himmelske som det borgerlige, efter min Mening og Erfaring sikrest og lettest kan bibringes ved Fortælling.

Som en Følge heraf bør de gamle Eventyr og Fortællinger, Legender og Historier igen indsættes i deres Rettigheder; det dybe poetiske Gemyt, som blev det danske Folk til Del, og som gennem Aartusinder gennemtrængte vort Folkeliv, maa vækkes og tiltales i de smaa, hvis de ikke skulle forgaa af Livskede, eller henrives af Materialismens og Sanselighedens rivende Strøm. Vel nægter jeg ikke, at mange af de Eventyr og Fortællinger, der senest vare i Folkemunde, ikke svarede til denne Hensigt, idet de spottede over hellige Ting og sloge en Streg over alt, hvad der gik over vor indskrænkede Forstand, vare af fremmed Oprindelse og udtalte ikke det danske Folks Ejendommeligheder; men det kom deraf, at Folkeanden sov, og at en vis Almindelighed, Altomfattelse og Nivelleringslyst gjorde sig gældende og paastod at have Hjemmel i Kristendommen, der skulde have det miserable Hverv at døde alle Folkeander for at gøre Plads for en vis Intethed.

Man kommer ikke langt med det Dyr, man skal slæbe i Marken, siger Ordsproget, og mon man da skal komme langt med det Barn, man skal slæbe i Skole, ja, slæbe igennem hele Skoletiden? Er Undervisningen trættende og kedelig, enten fordi den er en idelig Gentagelse, som saa ofte er Tilfældet, eller fordi den overstiger Barnets Synskreds og ikke er afpasset efter dets Evner, ville i begge Tilfælde Frugterne udeblive. Vel har man gjort sig megen Umage for at indprente Almuen, at det *nyttige* er altid kedeligt og anstrengende; men den daglige Erfaring viser, hvor lidet heldig man har været i sine Bestræbelser; thi saa snart Ungdommen er konfirmeret, kaster den som oftest den kedelig-nyttige Oplysning under Bænken og siger: Gud ske Lov, nu er vi fri for det! med det hemmelige Tillæg: nu først skulle vi leve! medens deres Liv just ikke bærer saa meget tydelige Spor af den saa surt erhvervede nyttige Oplysning, uden det skulde være derved, at de afsky alt, hvad der giver sig dette Navn.

[15]

RELIGIONSUNDERVISNING

Den mundtlige Fortælling af Bibelhistorien bliver den Religionsundervisning, som de smaa kunne have mest Gavn og Glæde af, og bør træde i Steden for den systematiske, filosofiske og kateketiske Udvikling. Er Læreren et poetisk Gemyt, uden hvilket han aldrig bør være Lærer for danske Børn, da vil hans Fortælling, som maa være omstændelig og livlig, uden al Tvivl finde Indgang. Maaske det vil være passende - saa godt som den mundtlige

Fortælling lader sig gengive paa Papiret her at give en lille Prøve paa, hvorledes en saadan Fortælling bør være for at kunne tiltale Børn paa 7 à 8 Aar, og vi ville da fortælle Herrens Besøg hos Abraham.

Det var en meget varm Sommerdag; vi træffe Abraham siddende udenfor sit Telt under et stort Træ, der med sine grønne, friske Blade holdt Solen fra at skinne paa ham; thi Solen skinner endnu stærkere og varmer meget mere i disse Lande end hos os. Det var kort efter Middag, medens de andre Husfolk hvilede sig, og Sara var inde i Teltet. Abraham sad ogsaa og hvilede sig med Haand under Kind og tænkte vist paa Herren i Himlen; thi Abrahams Tanker vare stedse hos ham, han var Herrens Ven, og Herren var hans Ven. Han tænkte vist paa den over Maade megen Velsignelse, som Herren havde givet ham, den Mængde Kameler, Køer og Faar, den yndige Bopæl i Mamre Lund, Sara, hans elskede Hustru, og især Guds faderlige Kærlighed, som han saa ofte havde tilsagt ham; thi hvor et Menneskes Skatte ere, der ere og hans Tanker, og sært var det ikke, om Abraham ihukom Herrens naaderige Forjættelse: I din Sæd, Abraham, skal alle Jordens Slægter velsignes! det lysnede for hans Aands Øje, hans Hjerte slog i barnlig Tro paa den Herre, som ikke kan lyve, og omendskønt han endnu ingen Søn havde, hans Hustru Sara var gammel, og det syntes, som om Slægten skulde uddø med ham, saa var det dog ikke hans Mening i hans lyse Øjeblikke, at Eliesar skulde være hans Arving. Men han, som véd Bod for alle Savn, tænkte i dette Øjeblik paa Abraham. Som han slog sit Øje op, blev han vår tre Vandringsmænd komme hen imod ham; han tænkte: hvad mon det er for Mænd, der rejse saaledes til Fods i den brændende Hede. Jeg vil gaa hen, byde dem ind til mig og give dem Spise og Drikke, maaske de have gaaet en lang Vej (thi Abraham boede nogle Mil borte fra andre Byer). Han stod da op, gik dem i Mede, bøjede sig, idet han med Haanden berørte sin Pande og sit Bryst, som var de Dages Hilsen. De fremmede gave sig i Samtale med ham, og Abraham forstod straks, at han havde høje Gæster

[16]

for sig af Herrens Venner, det gik ham som Disciplene, der gik til Emaus, da de sagde: brændte ikke vore Hjerter i os, da han taledes med os paa Vejen; men endnu vidste han ikke, at det var Herren med tvende Engle, der vare komne for at besøge ham. Støvet kan ikke begribe Guds Kærlighed, at han vil antage sig vore Smaasager og lette vore Sorger, og dog kom han herved den enbaarne af Faderen uden Engle til Følgeskab, spottet, haanet og forfulgt af den Verden, til hvis Frelse han var kommen. Da de nu kom nær til Teltet, løb Abraham ind til Sara, bad hende i Hast lave Brød; thi i disse Lande laver man Brød hver Dag, og selv løb han til Hjorden og hentede en fed Kalv, som Sara stegte til de fremmede. Nu satte Abraham sig hos sine Gæster under Træet, og Samtalen faldt paa det, som Abraham tænkte paa, førend de kom, paa en Arving til Velsignelsen. Idet Herren nu lover Abraham nye Velsignelser, siger Abraham: hvortil, Herre, dette meget? har jeg vel nogen Arving til det altsammen, og vorder Eliesar, min Tjener, ikke min Arving? Ikke, svarede Herren, din Tjener; men den Søn, som jeg vil give dig, skal være din Arving. Nu tog Abraham mod Ordet med Tro, og hans Haab beskæmmedes ikke. Sara derimod, som paa østerlandske Kvinders Vis ikke var til Stede i Mændenes Forsamling og vidste maaske ikke, at det var Herren, de havde til Gæst, havde listet sig hen til Døren, da hun hørte tale om Søn, Arv og Arving, for det var Ting, der ogsaa laa hende paa Hjerte. Da hun hørte Herrens Tilsagn, lo hun i sit Hjerte og tænkte som saa, ja, han tænker nok, jeg er ung endnu; men saa han mig, gammel og rynket, som jeg er, da betænkte han sig nok. Men hendes Vantro skulde beskæmmes, for Herren kan ikke lide, at vi tro, han lyver. Han kaldte derfor Sara frem og sagde: hvi lo du, Sara? mon noget skulde være umuligt for Gud? om et Aar kommer jeg igen, og da skal du have Sønnen paa Skødet. Nu troede Sara.

Ved at gennemlæse denne lille Fortælling, ser jeg, den er for stiv og skriftmæssig; thi jeg savner Børnene for mig, og de barnlige Bemærkninger, der give den det barnlige

Præg. Endskønt nu Børnene ere af forskellig Alder, kunne de dog hver for sig finde en aandelig Næring deri; thi jo videre Vedkommende er, desto dybere ser han i Tingen, medens de meget Smaa dog altid fornøje sig over Historien og de Billeder, der drages frem for deres Blik; thi Barnet elsker aandelig Beskæftigelse, men er kræsen, det nytter ikke at byde det filosofiske Stumper eller anden for dets Natur ufordøjelig Føde. Det kunde vel herimod indvendes, at omend Indbildningskraft og Følelse ere hos Ungdommen mere fremherskende end Forstanden, bør man

[17]

dog søge at udvikle denne, da den, omendskønt i ringere Grad, dog er til Stede. Hertil svares, at vil man med Held virke paa Barnets Forstand, maa det ske igennem Indbildningskraften og med dens Hjælp; thi ellers blive Begreberne døde. Vi ville f. Eks. tage Begrebet Opdragelse, og forklare det ved, at *drage* dem op, *løfte* dem op fra det lavere til det højere, fra det jordiske til det himmelske, fra at elske kun sig selv til at elske hele Samfundet, og jeg mener, at Barnet heraf vil faa en tydeligere og mere levende Forestilling om, hvad Opdragelse er, end ved en udførlig Katekisation. Vel bliver heri noget dybt og dunkelt, som kun kan føles, og efterhaanden klares for Aandens Øje; men dette ligger i det danske Sprogs poetiske Ejendommelighed og har noget tiltrækkende for os Danske, ligesom det leder Barnet til Selvvirksomhed. Hertil kommer, at Regning er særdeles skikket til at virke paa Forstanden, thi her følger Slutning paa Slutning aldeles følgeret, indtil Resultatet fremkommer, og her er det en sand Fornøjelse at bruge den kateketiske Maade. Den i vore Skoler saa meget brugelige mekaniske Regning er et sandt Vrægebillede af fornuftig Undervisning.

Katekisationen, som Kunst betragtet, kan man have al Erbødighed og Respekt for. Det er smukt at høre, med hvor megen Lethed Børnene haandteres, saa de ofte imod deres Vilje blive nødte til at indrømme, hvad deres Følelse modstrider, hvorledes Kateketen træder i Baggrunden, saa det tilsyneladende er Barnet selv, der indlader sig i Undersøgelsen og i logiske Slutninger Slag i Slag nærmer sig Resultatet, hvorledes Kateketen ved den mindste Udskejelse giver et let Ryk i Tømmen og uden at foraarsage nogen Standsning fører Barnet i det rette Spor, som kun han ser, Barnets Beundring over sig selv, naar det ved Maalet ser den tilbagelagte farlige Vej i Tankens Rige, der var saa smal som et Haar, dets Forundring over at være kommet til et Maal, som det selv ikke søgte. At Forstanden udvikles derved og en logisk Tænkning forberedes i Barnet, kan ikke nægtes; men det er med den Kunst som med andre Kunster; at kun mesterlig udført er den noget. Jeg har kun hørt én Mand, nemlig Biskop Brammer i Aarhus, der har kunnet gøre det saaledes, at Maalet derved er blevet opnaaet. Der udfordres til at være Kateket saa megen dialektisk Færdighed, Hurtighed og Lethed i Tanken, at kun enkelte, i den Retning særdeles begavede Mænd kunne naa Maalet. Dog med alt dette er den kateketiske Metode ikke paa sin Plads, hvor det gælder om ikke at opløse og sammensætte, men at meddele Begreber, danne Forestillinger om hidtil ubekendte Ting og vække Liv og Interesse for dem, og dette er endelig, hvad Ungdom-

[18]

men især trænger til. Barnet bevæger sig i en snæver Kreds af Tanker og Forestillinger, som det er Skolens Kald at udvide, og da det enkelte Barn kun kan opleve saare lidt i sin indskrænkede Kreds, maa Skolen ved Indbildningskraftens Hjælp føre det ind paa Begivenhedernes Skueplads, for at det paa den Maade kan faa et tydeligt Begreb om Slægten, hvortil det hører, og samle de Erfaringer, der ere nødvendige for at fortsætte Slægtens Levnedsløb. Dertil kommer, at alle Begreber om de usynlige Ting maa fra først af modtages af Indbildningskraften. Mundtlig Fortælling af Bibelhistorien, først i enkelte Partier, si-

den i Sammenhæng, bliver saaledes det Middel, hvorigennem Barnets religiøse Væsen finder sin Næring og Udvikling. Kommer hertil, at der læres en Del bibelhistoriske Salmer og Rim udenad, dog stedse med saa lidt Tvang som mulig, og at Valget overlades til Børnene selv, saa formener jeg, at der er tilstrækkelig sørget for Almuens religiøse Udvikling indtil Konfirmationsalderen.

DEN FOLKELIGE UNDERVISNING

Naar man har bebrejdet vort Skolevæsen, at dets Indflydelse paa Folket i religiøs og kristelig Henseende har været saa ringe, og har godtgjort denne Paastand med Kendsgerninger, har man troet at sige noget meget slaaende dermed, at *det egentlig er i Statens*, hvormed man sandsynligvis har ment det borgerlige Selskabs, *Tjeneste*, Skolen arbejder. Men vi spørge: hvorledes skulde vel dette ske uden ved at vække Folkeanden til klar og levende Bevidsthed, lære Folket sine Ejendommeligheder at kende, at det kan forstaa sig selv og sin Udvikling, og sætte det i levende Forbindelse med dets Fortid, at dets Nutid ikke skal blive et løsrevet og altsaa uforstaaet Brudstykke, men et Led af den store Kæde, der udgør det danske Folks herlige Levnedsløb, uden ved at levendegøre Fædrenes lysende Bedrifter i Børnenes Hjerter? Eller tror man ikke, at Barnehjertet kan svulme ved at høre fortælle derom, og mon de Syner, der saaledes gaa forbi Barnesjælen, ikke skulde efterlade et Indtryk, der kan avle Manddoms Gerninger? Der ligger meget i de Ord: Hvad man i Ungdommen nemmer, man i Alderdommen ikke forglemmer.

Træffe vi en Gang imellem paa en af de Skolebøger, vi have pløjet i vor Ungdom, Plums Haandbog, Anton F. Justs Haandbog o. s. v., da finde vi med stor Skrift: Almennyttige Kundskaber; man finder iblandt dem Borgervenner og Bondevener; men Gud Naade Borger og Bonde for Venner! Ere de hans Venner, hvorledes se da Fjenderne ud? Man siger om det engelske Sprog, at alle levende Sprog bleve sammenkogte i en stor Kedel, og at dette var Skummet; men

[19]

dette gælder i fuldeste Maal om de almennyttige, kedelige Sager, uden Hoved og Hale, uden Aand og Liy, som man har afskummet de sammenkogte Videnskaber, medens man, i Steden for at kaste Skummet i Asken, har leveret Almuen det som den kosteligste Føde, med den bitre ironiske Udskrift: æd og drik og vær glad! Men hvem der var kloge nok, det var Børnene; det samme Instinkt, der lærer Dyret at undfly Nydelsen af de for dets Natur ufordøjelige Næringsmidler, lærte ogsaa Børnene, at den Slags ikke var for dem, man tvang dem, som for dum Hakon Adelsten, til at røre ved Offerbollerne, men tvinge dem til at nyde formaaede man ikke. De lode Skolen være Skole, og det glædeligste Ord, der hørtes hele Dagen, var: »Nu kan I gaa hjem«.

Fandt man ogsaa hist og her paa en Læseplan, blandt den alt for store Mængde af Videnskaber ogsaa Fædrenelandshistorie; da gik det kun ud paa at lære paa Ramse en tør Sammenstilling af blot antydende Begivenheder fra den nyere Tid, hvorimod Fortællingerne fra Folkets Barndom, som nærmest skulde tiltale Børn, vare ganske udeladte. Vi rose os i lærde Skrifter af vore historiske Minder, og Saxo Grammaticus bliver oversat paa ordentlig dansk og omdelt i Skolerne, men ikke brugt. Oehlenschlægers Nordens Guder er ikke kendt blandt vor Almue, saa lidt som Nordens Mytologi i det hele; kun faa af vore Skolelærere kende den, og endnu færre forstaa at skatte den. Mon den ikke var værd at læse for Ungdommen i Skolen, eller mon den Livsbetragtning, der gjorde sig gældende for Fædrene, slet ingen Betydning skulde have for os? Det er godt nok, hvad en Præst en Gang ytrede i en offentlig Disputats mod de opvakte i hans Menighed, da disse beraabte sig paa Luther imod ham: »Jeg staar paa Luthers Skuldre!« hvormed han mente langt højere end han; men den gode Mand tog ikke i Betænkning, at, hvis Luther ikke var af Sandhed, da var Stedet paa hans Skuldre meget usikkert, og hvis Luther slet ikke havde

været, da havde han maattet nøjes med at staa paa Jorden. Hvortil have vi Oehlenschlægers, Ingemanns og Holbergs og fleres Værker, naar ikke et Ord maa komme til Folket. Det er vel sandt, at Folket kan læse, og denne Overtro paa Læsning er for en stor Del Skyld i vor Fordærvelse. Dersom det var nok at læse, hvortil da Skolelærere? Der kunde købes en hel Del Bøger for det, som Skolelærerne koste at underholde. At læse sig til noget, hører den modnere Alder til og maa forberedes ved den mundtlige Undervisning; men eftersom den mangler, er da Læselysten heller ikke stor.

Saaledes komme vi da tilbage til, hvad før er anmærket paa

[20]

det religiøse Omraade, at ligesom Bibelhistorien, saaledes maa og *Fædrelandets Historie mundtlig fortælles, især til at begynde med. Det er den naturlige Vej*, som Skaberen har banet og anvist os, gennem Øret til Hjertet, for al Undervisning, der skal have en levende-gørende Kraft i sig. At vække Aander er det levende Ord alene forbeholdt, og først naar Aanden er vakt, kan den kunstige Oplysningsvej gennem Skrift med Nytte betrædes. Ogsaa hertil udfordres en Lærer med Sans for Poesi, baade for at tiltale Børnenes Indbildningskraft og for levende at opfatte og behandle Mytologien og Sagnhistorien, der lige som den første Del af Bibelhistorien er poetisk i sin Natur og Væsen. Børn paa 5 à 6 Aar kunne mere sig ypperlig ved at høre Fortællinger af Mytologien og Sagnhistorien, en Dreng paa 8 Aar bemærkede under Fortællingen: naar jeg lukker mine Øjne, saa ser jeg det hele. Man har ikke Behov at tvinge dem i Skole, naar man vil forelæse eller fortælle Mytologi, Sagnhistorie, Ingemanns historiske Romaner, Holbergs Komedier, Baggesens komiske Fortællinger, Oehlenschlægers Tragedier osv., eller fortælle Bibelhistorie for dem. Jeg véd vel, at de fleste af vore Skolemænd vilde korse sig ved den blotte Tanke herom og mildest talt anse det for Galskab at forelæse saadanne Ting i Skolen, medens dog nogle af de dygtigste iblandt dem selv baade kende og elske Ingemanns og Oehlenschlægers Skrifter, forelæse dem i deres Familier, lade sig beaande af dem og finde, de ere ej blot til Lyst. Hvad Indflydelse havde ikke Homers Iliade paa Grækernes Dannelse, og mon ikke vore Digttere burde have den samme Indflydelse paa os?

Man indvender herimod, at saadant er ikke til at begynde med, den tørre Benrad af Historien bør læres først og siden dette; men tager man ogsaa tilbørlig i Betragtning, at al Viden er intet, naar Aanden ikke er vakt, og om man og trøster sig med, at det en Gang i Tiden vil ske, saa viser dog Erfaringen det modsatte i de allerfleste Tilfælde, medens den opvakte Aand al Tid erhverver sig de fornødne Kundskaber, hvilket de saakaldte Hellige ere et slaaende Bevis paa, idet de uden Skolegang og uden synderlig Hjælp udvortes fra have erhvervet sig en kristelig Kundskab, som mangan Præst maatte ønske at være i Besiddelse af. Faar man blot Syn for, at Aanden først skal vækkes saavel i religiøs som i folkelig Henseende, med andre Ord, at Livet maa komme før Lyset, eller i det mindste gaa Haand i Haand med dette, da, men ogsaa forst da, vil Skolen bære de Frugter, vi saa længe have længtes efter; da vil den mundtlige Undervisning komme til at indtage sin Plads i Almueskolen saa langt over den boglige, som den virkelig levende og virkende Mand

[21]

staar over sit paa Papiret malede Portraæt. — Ligesom Fortællingen om Menneskeslægtens Barndom, som den findes i de første Mosebøger, og om Kristendommens Barndom i Apostlenes Gerninger, ere mest egnede til at fortælle for Børn, for at vække deres religiøse og kristelige Liv, saaledes er Nordens Billedsprog mest skikket til at begynde med, naar man har til Hensigt at vække det folkelige Liv hos dem.

Lykkes det kun at vække Aanden, hvilket vil kunne ske med en Del, dog langt fra med alle, enten det saa er i religiøs eller i folkelig Henseende, da vil Resten som komme af sig selv, den Hunger efter Oplysning, man saa længe forgæves har haabet som Frugt af vor Almueskole i sin nærværende Skikkelse, vil da indfinde sig, og der vil tydelig spores en aandelig Vækst, saavel i Kundskab som i Dygtighed.

Denne Fortælling af Bibelhistorien og af Fædrelandets Historie maa fortsættes hele Skoletiden igennem, betragtes og behandles som dens Hovedopgave, men den bør for alle Ting ikke være ensformig; og Kedsomhed maa især være den Klippe, man vogter sig for at strande paa. Første Gang fortælles Historien mundtlig, saa langt man synes, det lille Publikum har Interesse derfor; thi den nyere Tids Historie er ikke nær saa fornøjelig for Børn som Mytologien og Sagnhistorien eller den første Del af Bibelhistorien. Anden Gang det skal gennemgaaes, forelæse man for dem bibelhistoriske Salmer og Rim og til Fædrelandshistorien Oehlenschlägers Nordens Guder, Ingemanns historiske Romaner, Stykker af Saxo, eller hvad man ellers synes. Til en Forandring kan man forelæse dem Bibelhistorien med Bibelens egne Ord. De ældre Børn kunne ogsaa læse en livlig fortalt Bibelhistorie og Danmarkshistorie, og kunne da dertil være vel skikkede Rasmus Sørensen's Bibelhistorie og L. C. Müllers Danmarkshistorie, dog blandt Bønderbørn ikke før 12 à 13 Aar, indtil den Tid bør hele Undervisningen være sket mundtlig, og er den mundtlige Undervisning sket livlig og dygtig, ville Børnene læse for deres Fornøjelse, men ikke udenad; de maa have Frihed til at læse, hvad og hvor meget de ville.

DE 3 FÆRDIGHEDER: LÆSNING, REGNING OG SKRIVNING

De 3 Færdigheder: Læsning, Regning og Skrivning, som udgøre den anden Halvdel af Almueundervisningen, men som for nærværende Tid næsten udgøre det hele, have i og for sig kun liden Værd, eftersom de kun ere Midler for eller Redskaber i Aandens Tjeneste. Vi have bragt det saa vidt, at alle danske Børn kunne læse; men af

[22]

Borger- og Bønderbørn gives kun faa, der kunne have Nytte deraf; thi Aanden er sovende, og det nytter kun lidt, at en sovende Mand har nok saa mange og gode Redskaber. Man lod i Skolen, som hjemme, Materialismen og Sanseligheden ubekymret vokse, og mente enten, at al Aand er Tomhed, eller at de sorte Bogstaver paa det hvide Papir nok omsider, som ved et Slags Mirakel, skulde vinde Sejr over dem, og hvis ikke, mener dog Flertallet af Skolelærerne at staa med Palmer i Hænderne; thi man anviste dem ikke til andet, og forlangte ikke andet. De erkende for en stor Del, at deres Gerning er til liden eller ingen virkelig Nytte; men de undskyldte og berolige sig med: vi maa ikke gøre det anderledes for Bisp og Provst. Da nu Skolen ikke befatter sig med at vække Aander, har den kastet sig over det mekaniske, og ladet disse 3 Færdigheder være dens Hovedmaal, hvortil den bruger hele Skoletiden. Man skulde undres over, at det har kunnet vare saa længe, naar man ikke vidste, at hvad der bliver bagvendt begyndt, faar lang Vej til Maalet, som Kærlingen sagde: der er langt frem, da hun aag¹ tilbage. Vilde man i dets Sted først ved mundtlig Undervisning udvikle Børnenes Evner og sørge for at udvide deres Synskreds, da vilde den Kunst at lære at læse ikke falde dem saa vanskelig. Erfaring har vist, at voksne Folk har lært det i en Maanedes Tid et Par Timer om Dagen. Jeg har selv lært en Dreng paa 14 Aar at læse i en Maanedes Tid, Bogstaverne lærte han i 4 Timer. Det forundrede ham, at Talen var afmalet i Bogen. En Bog, han forstod, læste han meget forstandig, dog ikke flydende, han havde det modsat vore Børn, som læse flydende nok, medens man paa Tonefaldet og de enkelte Læsefejl tydelig hører, at de forstaa ikke, hvad de læse. Dertil kommer, at den Læsen uden at forstaa er saa kedelig og aandsfortærende, at

1 ?

den tager alt Liv af Børnene, giver dem en saadan Afsky for, hvad der kaldes Oplysning, at de fleste aldrig tage fat igen; thi det første Indtryk var saa ubehageligt, at det er bleven til et Ordsprog: hellere vogte Svin end holde Skole. I Steden for, at man har saa travlt med at faa Børn til at læse, som om hele Hæmmeligheden laa deri begravet, at man begynder der med, førend nogen Udvikling af deres Sjæleevner i nogen betydelig Grad har funden Sted, mener jeg tværtimod, at den Kunst passende kunde øves i Slutningen af Skoletiden, hvilket i alt Fald var det naturligste og forbunden med ikke saa faa Fordele. Det er en Kendsgerning, at vor Almue i Almindelighed ikke bringer det saa vidt i Udvikling, at den Kunst kommer dem til synderlig Nytte, at de virkelig fremtidig i Livet kunne eller ville læse sig til noget. I det daglige Livs Syssel lade de sig nøje med at

[23]

følge deres Eksempel, som gaa foran. Der er til Eksempel kun meget faa Bønder, der læse Landhusholdnings-Selskabets Skrifter, og endnu færre, der lade den Læsning have nogen Indflydelse paa deres Agerbrug, medens de fleste lade sig nøje med at følge andres Eksempel og deres personlig gjorte Erfaringer, og mer end Halvdelen af dem, der lære at læse, lære det kun, for et Par Aar efter Konfirmationen aldeles at forglemme det. Vel indrømmer jeg, at den Tid, der derpaa er spildt, ikke er saa kostbar, naar Moderen lærer dem det, før de kommer i Skole, da hun desværre sjælden er skikket til at virke paa anden Maade; men Skoletiden bør ikke anvendes dertil, naar man forudsætter en aandrig og dygtig Skolelærer. Det er ligeledes en Kendsgerning, at kun de færreste af vore Almuefolk forstaa en aandelig Tale, og de af vore Præster, der have til Hensigt at virke noget i Sandhed og Virkelighed, ville tilvisse have gjort den samme Erfaring. Kun faa af vore Bønder have bragt det saa vidt, at de kunne forstaa Talerne ved Valgforhandlingerne, og jeg mener saaledes ikke overilet at være kommen til det Resultat, at med Læsningen har det god Tid, al den Stund Sjæleevnerne ikke ere saa udviklede, at en almindelig Tale, som vore Prædikener og Valgtaler ere, kan forstaas; thi jeg mener, og vist ikke med Urette, at hvad der ikke kan fattes ad den naturlige Vej ved det mundtlige Ord gennem Øret, endnu mindre kan fattes ad den kunstige, gennem Skrift. Dersom man nu, i Steden for at bruge syv Aar til at bane Skriftvejen for gennem den at virke paa Barnet, straks betraadte den af Naturen anviste og allerede farbare Vej fra Mund gennem Øre, er der vist intet Spørgsmaal om, at man hurtigere og sikrere vilde naa Maalet, hurtigere, fordi Vejen allerede var anlagt, sikrere, fordi den er den naturlige.

Dog ikke alene med Hensyn til Tidsbesparelsen vilde det være hensigtssvarende at opsætte Læseøvelsen; Hovedfordelen vilde være den, at saavel Lærernes og Forældrenes som Børnenes Opmærksomhed derved vilde rettes paa Skolens Hovedopgave, nemlig: Aandens og Hjertets Forædling. Der er i vore protestantiske Lande en indgroet Overtro paa Skrift og Tryk, som ganske naturlig har avlet en overdreven Respekt for den Kunst at læse, saa man endog i vore Dage er kommen saa vidt, at den betragtes som Hensigt, skønt den kun i det højeste er et Middel af anden Rang, og skønt den, naar den betragtes og behandles som Hensigt, ophører at være Middel, og derved ganske ophører at være noget. Man skulde forundre sig over, at man saaledes kunde tage Fejl af Husnummeret, dersom man ikke vidste, at Luthers Reformation, skønt uskyldig, førte det

[24]

med sig, idet den hele lærde Stand i hans Tid havde forenet sig om at forholde Folket Sandheden til Salighed i Prædiken og Tale, saa den eneste Vej, der den Gang stod aaben for at finde den, var at søge til Skriften. Dertil søgte da Luther og andre med ham for selv at overbevise sig, og brugte den som et Middel til at finde Sandheden, da Prædikanterne og Lærerne, som er det første og fornemste Middel i Kirken til at oplyse Folket,

svigtede. Man opdagede da Nødvendigheden af at kunne læse, og troede fuldt og fast ikke mere at kunne narres; men at man heri tog Fejl, viser den daglige Erfaring; thi vil man bygge sin Tro paa Skriften, kommer man kun til at bygge paa sin egen eller andres Fortolkning, og vi havde et nyt Pavedom; men Sandheden kan ligesaa let, om ej lettere holdes tilbage og forvanskes gennem Skrift, som gennem det mundtlige Ord.

Da det nu al Tid staar de lærde frit for at danne sig et Sprog, som Lægmand ikke forstaar, hvilket til Dels ogsaa er Tilfældet i vore Dage, saa er den Kunst at kunne læse ikke nogen sikker Borgen for at blive fri for at føres bag Lyset. Men da nu ogsaa i vore Dage Aander ere blevne vakte, og de altsaa kunne have Gavn af at læse, og der gives en folkelig Lærdom i et folkeligt Sprog, bor Folket lære at læse; men saaledes, at de erkende Læsningen for et *Middel* til Oplysning og ingenlunde for *Hensigt*.

Et Middel til at helbrede for denne saa skadelige Forvendthed, vilde den her anbefalede Fremgangsmaade sikkerlig afgive; thi naar den nærværende blev borttaget, maatte man anstrenge sig for at finde paa noget andet, som umulig kunde blive ringere end dette. Nu gaa saa vel Forældre som en stor Del af Lærerne i den falske Indbildning, at de derved have gjort deres Pligt, uden dog at have gjort det mindste, der fører til det virkelige Maal.

Forslaget i Korthed og Simpelt er altsaa dette: At Skolen kun i ringe Grad bør befatte sig med Indenadslæsning, da den har langt vigtigere Ting at gøre, nemlig: at udvikle Børnenes Aandsevner, hvilket lettest og sikrest sker ved mundtlig Undervisning, og naar dette tilbørlig er sket, vil Barnet i det 13de eller 14de Aar med udviklede Evner og aaben Sans let lære at læse saa meget, som han for Livet har nødt, saa om han endog skulde bruge en Time til at stave sig igennem én Side, som han saa endelig forstod, var han dermed langt bedre faren end nu, da han kan læse 10 Blade i en Time uden at forstaa én Linie. De ringe begavede og tungnemme burde helst være aldeles fri for saadanne Kunster; thi man kommer dog ikke langt med det Dyr, man skal slæbe i Marken.

[25]

Med *Skrivning* kunne vi snart blive færdige, især den Del, der kalder sig »Skønskrivning«, som drives til ikke ubetydelig Fuldkommenhed i vore Almueskoler, langt mere end Behov gøres. Tænker man derimod paa at fremsætte Tanker og Anskuelser skriftlig, da er den eneste Mangel herved, at vedkommende ingen Tanker og Anskuelser have; men saa snart de faa dem, kunne de dog nogenlunde føre dem til Papirs. Den mundtlige Undervisning bør ogsaa her gaa foran for at meddele Indhold. Det har noget halvt sørgeligt, halvt latterligt ved sig, at se vore Skolelærere saa ivrig beskæftigede med at lære Børnene Grammatik og Skønskrivning uden i mindste Maade at tænke paa noget Indhold for den møjsommeligt erhvervede Form.

Dr. Kierkegaard er i en Afhandling om Skolevæsenet kommet til det Resultat, at *Regning* er den Genstand, der læres bedst, og for den uindviiede synes det ogsaa saaledes. Man ser Børn i Almueskolerne regne *regula de tri*², *regula dupla inversa*³, og hvo véd, hvad det altsammen hedder; men spørger man dem om, hvor meget $\frac{1}{2}$ Gang $\frac{1}{2}$ er, da ere de fleste ganske færdige, og den største Del af Resten har ikke mere Indsigt i Sagen, end de kunne huske den Regel: multiplicer Tæller med Tæller og Nævner med Nævner, og finde saaledes Facit $\frac{1}{4}$. Men spørger man om nøjere Oplysning om Sagen, eller ytrer man Tvivl om Rigtigheden, ere de straks færdige, thi de have ikke indset Sagen. En Hovedfejl, der som oftest bliver begaaet ved Undervisning i Regning, er, at Barnet lærer at regne

² Larsen, Mogens Esrom: *regula de tri* i Den Store Danske på lex.dk. Hentet 20. marts 2024 fra https://denstoredanske.lex.dk/regula_de_tri

³ Forklaring mangler

med Taltegn, i Steden for med Størrelser, og saaledes ogsaa tager Tingenes Navn for Tingen selv, hvilket viser sig ganske komisk ved at fradrage Størrelser fra Nuller; thi da hed-

der det t. Eks.
$$\begin{array}{r} 9\ 10 \\ 100 \\ \underline{6} \\ 94 \end{array}$$
 det kan jeg ikke, saa laaner jeg ved Nul, det kan jeg ikke heller,

derpaa laaner jeg ved 1 én, som kaldes ti. Nu bliver det første Nul til 9, og det andet til 10, og derpaa sker Fradragningen. Spørger man nu, hvorledes det ene Nul kunde blive til 9 og det andet til 10, saa vide de allerfleste intet dertil at svare. Almueskolen gjorde vist bedre i at befatte sig mest, maaske endog udelukkende med Hovedregning, i det mindste bør den gaa forud for Tavleregning, da denne finder sin Forklaring og rigtige Opfattelse i hin. Reguladetri og saadanne sammensatte Regningsarter ere for vanskelige for Børn at opfatte, og mekanisk lært er det intet, da Regningens Hovedøjemed derved ikke opnaas, nemlig: at være et Dannelsesmiddel for Forstanden.

[26]

De rene Begreber ere vanskelige for Børn at fatte, hvorfor man maa søge at sanseliggøre dem. Jeg mener derfor, at der maa regnes med Størrelser de 4 Regningsarter igennem, før der med nogen Nytte kan regnes med Taltegn. Man kan bruge Papstumper, udskaarne i 3 forskellige Størrelser til Enere, Tiere og Hundreder, og kan da begynde at veksle med Børnene, give et Hundredestykke og faa for det 100 Enere o. s. v. Især med Brøker er det aldeles nødvendigt at regne med Størrelser, for at give Barnet det første Begreb derom. Det bliver paa den Maade som en Leg og opfattes klart fra Grunden af, hvorved den hele Bygning faar sin Sikkerhed.

Med Hensyn til Tiden, naar disse Færdigheder skulle bibringes Barnet, da mener jeg, at Regningen bør begynde med det 5te eller 6te Aar, eftersom den skal have den Gerning at danne og udvikle Barnets Forstand og er saa velskikket til at bibringe det klare og bestemte i Udtrykket, forberede til en følgerigtig Tankebygning og lære at skelne mellem nær- og fjernliggende Begreber. Det forberedende til Skrivekunsten bør være Tegning, og da helst den, som Barnet finder paa af sig selv, og som man saa hjælper det tilrette med.

En Hovedregel, der bør følges ved Almueundervisningen er, at Indholdet bør erhverves før Formen, det indvortes før det udvortes, man maa have noget at skrive om, før man lærer at skrive, føle Trang til Kundskab, før man lærer at læse, for at man ikke skal tage Skin for Virkelighed, Middel for Hensigt og Tegnet for Tingen. At dette er sket ved Almueskolen, viser en Mængde Kendsgjerninger. Spørger man, om et Barn kender sin Kristendom, svares, han kan sine Bøger udenad paa sine Fingre, er Talen, om et kristeligt Liv er ført af den eller den, svares, han har læst meget. Er Talen om at berede sig til Døden, klages der over en svag Hukommelse o. s. v., hvilket tilstrækkelig beviser, at man tog Bog for Aand og Kundskab for Liv.

UNDERVISNINGENS SANDHED OG VIRKELIGHED

Som det gaar med hele Folkeslag saa vel som med enkelte Personer, at naar Aanden forlader dem, tage de Form for Aand, Skin for Virkelighed og Middel for Hensigt, saaledes gik det os i Slutningen af det attende og Begyndelsen af det nittende Aarhundrede med Hensyn til vort Undervisningsvæsen. Kristendommen hos os sang paa det sidste Vers og lod til ganske at skulle udryddes af den franske Vantro og moderne Oplysning, der havde sine mægtige Talsmænd i Voltaire i Frankrig og Frederik den Store i Preussen.

[27]

Læren om Fornuftens endelige Genindsættelse i sine Rettigheder som den eneste Guddom, der var værd at dyrke, fandt Indgang i en stor Del af Europa, ogsaa hos os, selv hos Almuen viser sig tydelige Spor af Forventningen om det Gyldenaar, denne Erkendelse skulde skabe. Den evige Fred og slige Idéer uden historisk Grundlag modtoges som Trosartikler af Almuen, medens Frihed for tøjlesløse Lidenskaber begejstrede den dannede Ungdom, der søgte at sønderrive alle de gamle Baand og tilintetgøre al Historie, for uhindret at kunne leve for Øjeblikket, og fandt sin fattige Trøst i den Tanke: om hundrede Aar er alting glemt. Sætninger, som denne: »Biblen er kun til for at holde de uvidende i Tømmen, ingen fornuftig tror derpaa«, blev og bliver endnu præket paa Tagene, og om end Troen paa disse Sager begynder at svækkes i de sidste Dage, saa er dog Troen paa det modsatte ikke saa stærk, at den kan frembringe en levende Bekendelse og tilsvarende Befrugtelse. I Frankrig og en stor Del af Tyskland rettede man Læren efter Livet og jublede; thi den græder ej for Guld, som Guld ej kender; men vi Nordboere have i Sandhed ejet det sande Guld: en herlig Udsigt til et daadrigt og et sammenhængende Jordeliv, med en frydefuld Evighed som Kronen derpaa, og Bruddet paa Kæden var hos os heller ikke større, end at mange af os, som nu leve, have set vore Bedsteforældre vandre paa de gamle Veje. Mindet havde vi og elskede vi, og omendskønt ogsaa vi fulgte de forvildende Toner, saa laa der dog i Hjertedybet en Anelse om, at de nye Veje vilde ende med Forskrækkelse, medens de gamle lukkede deres Øjne med levende Haab paa Forklarelsen hinsides Graven. Derfor rettede man hos os kun for en Del Læren efter Livet, og mange beholdt Beskrivelsen af de gamle Veje og mente: ere de end for trange for os, vi ville dog forkynde dem for vore Børn, at maaske de kunne følge dem. Deraf det Særsyn, at Navneværdien, Sedler og Tegn, som vor nærværende Oplysning, saa vel i kristelig som i folkelig Henseende, for en stor Del er, har kunnet holde sig som gangbar Mønt saa længe, at man endog var nær ved at glemme den rene Valuta for Tegnet.

Saaledes fremkom den nærværende falske Oplysning, falsk tilbunds; thi ikke alene lovede den Guld og grønne Skove, som den ikke ejede, men prangede med Kristendommens Billede og Overskrift, indhyllede sig i Sandhedens Former og blev derved Aandens farligste Fjende.

For en halv Snes Aar siden var jeg tilstede ved en Bispevisitats i det Slesvigske og havde stor Glæde af at høre den gamle Superintendent Callisens kristelige og hjertelige Taler ved denne Lejlighed,

[28]

dog forekom det mig, at hans Spørgsmaal til Ungdommen ikke stode i Samklang med hans Taler, og især paafaldende var mig Ungdommens overordentlig grundige Svar, som vel smagte af Vantroen og den moderne Oplysning; men de passende Svar paa rede Haand, udtalte med Sikkerhed og Bestemthed, som og de velvalgte Udtryk, hvormed de gaves, gjorde mig ganske skamfuld over vor Almueoplysning i Jylland, som var det eneste, jeg den Gang kendte. Da vi kom udenfor Kirken, henvendte en oplyst Bonde af mit Bekendtskab sig til mig og spurgte, da han omtrent havde gættet mine Tanker, hvad jeg syntes om dette, hvortil jeg svarede ham, at det jo i Sandhed var noget mageløst, som den Ungdom var oplyst, saa korte og fyndige Svar kunde jeg ikke en Gang give, og aldrig havde jeg tænkt, at Oplysningen kunde drives dertil i en Almueskole. Manden løste mig nu Gaaden paa en meget simpel Maade, idet han fortalte mig, at Spørgsmaalet ikke vare Visitatorens og Svarene ikke Ungdommens; men at de dér havde en Bog, som hed »Landskatekismus«, affattet i Spørgsmaal og Svar ligesom Pontoppidans Forklaring, at Superintendenten havde begyndt forfra i denne, og Ungdommen saaledes blot havde haft nødig at holde sig til de udenad lærte Svar. Er det ikke at sætte Folk Blaar i Øjnene? og mon man ikke gør langt mere Skade end Gavn ved at indbilde Folk, at det er Oplysning? Man skulde tro, hvis man ikke kendte Forudsætningerne, at det hele var anstiftet for at

gøre Sagen latterlig, for ret grundig at kurere Folk for den Taabelighed at søge Oplysning, ved at give dem haandgribelige Beviser paa, at selv den kristelige Oplysning kun kan drives som en Komædie. Havde det været Voltaire eller et andet vittigt Hoved, der havde gjort det for at bevise, at al Aand er Vind, da havde det været paa sin Plads; men at man virkelig kan tro dermed at fremme Sagen, er ubegribeligt. Hvad vilde man sige, hvis en Skolelærer Dagen før Eksamen indøvede Børnene de Svar, de skulde give, for at vedkommende derved skulde anse Børnene for dygtigere, end de virkelig vare? Man vilde maaske sætte ham af fra Bestillingen, og man gjorde vel. Men hvad er dette andet? De unge skal for deres Biskop og Menigheden gøre Rede for deres kristelige Oplysning, for at man deraf kan skønne, om det kristelige Liv føres i Menigheden; men i det Sted har man lært dem en Del Spørgsmaal og Svar udenad, som hvad enten de ere forstaaede af Børnene eller ikke, i alt Fald ikke ere deres Ejendom, men Ord, der ere lagte dem i Munden. Dertil kommer, at Ungdommen umulig hver for sig kan have Mening tilfælles med Svarenes Forfatter, og i det omtalte Tilfælde var der vist slet ingen, som havde det, saa naar man desuagtet

[29]

lader dem udgive hans Mening for deres egen, lærer man dem derved aabenbart at lyve. Det er en bekendt Sag, at næsten alle Børn i Danmark paa det Spørgsmaal: hvad har din Erfaring lært dig? svare: at Mennesker ikke ere saa gode, som de burde være, og springe derved over alle de Ting, som de virkelig have erfaret, for at nævne dette, som de ved nærmere Eftersyn modsætte sig, naar man vil anvende denne Erfaring paa dem selv. Der som man i en Englænders Overværelse vilde anstille denne Prøve med nogle hundrede forskellige Børn, vilde han tro, at det danske Folk var blevet tosset. En Gang, da der taltes i et Selskab om den evangeliske Salmebog, faldt den Ytring, at Herren vist havde givet os den i sin Vrede, da den forhindrer os fra at synge de yndige Salmer, hvorpaa den danske Kirke er saa rig; dertil svarede en Præst: Jeg tror, han har givet os den af sin Naade, for at forhindre Menigheden i at lyve grovt, ved at udtale en saa stærk Tro, et saa levende Haab og en saa inderlig Kærlighed, som den for Øjeblikket ikke er i Besiddelse af.

Dette Udenomsvæsen: Former foruden Indhold; udenadlærte Bekendelser med Munden, medens Hjertet er langt borte; megen Snak, ingen Handling; store Planer, ingen Udførelse; lange Taler, holdte for at tale; Forestillinger i Mængde, men kun liden Virkelighed; Følelsen og Tilstaaelsen af, at der bør gores noget, medens et Skuldertræk er det eneste, der kan komme frem; Slaphed og Uvirkelighed i alle Forholde og Lighed med Pilatus med hans afmægtige og tvivlende: hvad er Sandhed? - Dette løgnagtige, flade Væsen, foruden Sandhed og Virkelighed, Liv og Kraft, er Tidens Brest, og finder en stærk Støtte i vort Undervisningsvæsen. Naar Barnet har lært sine Ting og er bleven hørt, saa tror han, at han er færdig og har gjort sit; og har han heldig overstaaet sin Eksamen, da mener han, at Maalet er naaet, og er han konfirmeret, saa pakker han sammen. At Undervisningen er et Middel til at klare ham Livet og bør have en Kraft i sig til at give ham Lyst og Kraft til at opfylde hans Bestemmelse, falder som oftest hverken Læreren eller Barnet ind; men den Vigtighed, hvormed disse Eksamina betragtes, saa, om man end med en vis Ligegyldighed har behandlet Sagen, som al Tid finder sin rigelige Næring i visse Levebrod og tvungen Skolegang, saa river man sig sædvanlig dog en Smule op ved Eksamenstid, eller naar Bisper- eller Provstevisitats forventes; thi nu skal Frugten nydes af det Træ, der har kostet saa megen Slid og Slæb. Man styrker meget mere Barnet i den Tro, at Undervisningen blot er til for Eksamens Skyld og Eksamen for Undervisningens Skyld, hvorved det sande Maal ganske forrykkes. Nyttens af Undervisningen

[30]

bliver han saaledes ikke vår, og Fornøjelsen derved hytter han sig nok for at fornemme noget til, saa det er ganske i sin Orden, at han betragter det hele som noget, der slet ikke er til for hans Skyld, men finder sig kun deri:

som i den Skæbne,
mod hvilken man omsonst sig stræber at bevæbne.

Med Øjet rettet mod Undervisningens sande Maal og Hensigt, nemlig: *At det danske Folk maa erhverve sig Klarhed til at indse, Liv, Lyst og Kærlighed til at ville, Dygtighed og Selvstændighed til at udføre*, enhver efter bedste Evne, hvad der kan gavne og glæde dem baade i Himlen og paa Jorden; med dette Maal for Øje vil enhver let indse, at den Oplysning, der meddeles, maa være *sand* og *virkelig*, at udenadlærte Svar og Resultater modtagne som Trosartikler ikke i fjerneste Maade føre til Maalet, at Undervisningen maa rette sit Maal mod det indvortes og lade det udvortes danne sig derefter, at der maa virkes i Aanden en levende Anskuelse, Lyst og Kærlighed, og at man saa maa lade Aanden selv skabe sin Form, for at forebygge den farlige Misforstaaelse, at Formen er alt.

For at Undervisningen kan være sand og virkelig, udfordres tvende Stykker: for det første, at Lærerens Væsen og Gemyt er gennemtrængt af Kærlighed til og levende Interesse for den Sags Ypperlighed og Nødvendighed, der omhandles, hvorved Elevens Væsen, ved det levende Ords ubegribelige Kraft, lige som aabner sig for at optage i sig de Tanker, Følelser og Forestillinger, som det er Lærerens Hensigt at meddele, og dernæst for det andet, at den Sag, der skal meddeles, er af den Beskaffenhed, at Eleven paa sit aandelige Standpunkt virkelig er i Stand til at modtage den saaledes, at den enten kan vække eller nære hans aandelige Liv. Disse tvende Stykker ere uomgængelig nødvendige, hvor en aandig Befrugtelse til Liv skal finde Sted, og er Undervisningens Grundprincip. For nu at dette kan finde Sted, bør Læreren selv være opvakt i den Aaandsretning og leve det Liv, han skal vække og nære. Jeg har rigtignok i min Ungdom ladet mig indbilde, at Profeten Mahomed var intet andet end en stor Bedrager, der ikke troede et eneste Ord selv af, hvad han forkyndte, men søgte kun at binde Folk noget paa Æmet for at komme til verdslig Magt og Myndighed. Men siden er jeg dog, især ved at betragte vore dannede vantrende og deres Færd kommen til den Erfaring, at det er kun slet bevendt med Udbredelsen af den Lærdom, som man ikke selv er inderlig overbevist om, og Meddelelsen af det Liv, man ikke selv lever; thi end-

[31]

skønt de raabe bestandig paa Religjøsitet og Kristendom og ivre for dens Forkyndelse saa vel i Kirke som i Skole, ikke fordi de erkende den for Sandhed i sig selv, og endnu mindre fordi den er bleven Sandhed for dem, men kun for at hjælpe til at holde Styr paa Folket, saa har jeg med alt dette endnu ikke truffet paa et Menneske, der havde den Slags Iver at takke for sin Omvendelse, medens de meget smaa og efter menneskelig Maalestok meget ringe begavede, der selv have levet det kristelige Liv i al Ydmyghed, have bekendt deres Tro til megen Velsignelse ogsaa for andre. Medens man saaledes paa den ene Side var saa vantro, at man nægtede Kristendommens Sandhed, var man paa den anden Side saa lettroende, at man indbildte sig, at dens Forkyndelse uden personlig Sandhed skulde have den Virkning at lære Almuen af holde Styr paa sig selv. Men de Godtfolk gjorde Regning uden Vært, saa vel med Mahomedes Virksomhed som med deres egen; thi havde han ikke selv troet, hvad han forkyndte, havde han tilvisse gjort lige saa faa Proselyter som de selv. Den anden Fordring til en Lærer, at han bør have Ordet i sin Magt, er næsten lige saa nødvendig som den første; thi Ordet er Aandens Værktøj, hvor meget man end raaber paa, at Pennen og Pressen er det. Skal det blive til noget virkeligt med vort Undervisningsvæsen, maa det levende Ord indsættes i sin Rettighed og staa

saa langt over Pennen og Pressen som Originalen over Kopien, som det levende Menneske over Portrættet. Hvad der gælder om det kristelige Liv, at en Lærer for at vække og nære det, maa selv kende og leve det, gælder ogsaa om det folkelige Liv. Det er ikke tilstrækkeligt, at Kundskaben derom er til Stede og meddeles som saadan; men i en Tid, som vor, hvor Folkeaanden har været sovende, gælder det i Særdeleshed om Aand og Liv til at vække op af Søvn. De, der skulle befatte sig med Ungdommens Undervisning, maa være aandrige Mænd. I Grækenland var det Landets største Mænd, der befattede sig dermed, medens man i Rom brugte Slaver dertil; men den romerske Folkeoplysning blev ogsaa derefter. Skal det danske Folk hæves til at være et i Sandhed frit, selvstændigt og kraftigt Folk, der baade kan og vil bruge sin Frihed til Gavn og Glæde for sig selv og det borgerlige Selskab, da maa først Aanden frigøres for det snæverhjertede, egennyttige og nedtrykkende, der forhindrer Udviklingen, og som Almueskolens Indretning og Væsen alt for meget beforder. Livet i Skolen ligner det i vore Tugt- og Forbedringshuse, saa, naar man ser de smaa sammenpakkede paa Skolebænkene med en for deres Alder unaturlig Alvor og Stilhed, som kun Frygt har været i Stand til at tilvejebringe, da paakommer der én

[31]

en ubehagelig Følelse, som om Slaveriet her havde sit Hjem, medens dog Ungdommens Forsamling om deres Lærer burde være det lystigste Syn, hvor den i højere Grad end ellers maatte være glad og frigjort; men som oftest er det kun Kedsomhed, man ser afmalet paa alle Ansigter, Børnene faa ikke Lov og kunne efter Omstændighederne ikke saa godt faa Lov, til at færdes paa en for dem naturlig Maade, hvilket udvikler hos dem en Trældoms Aand, der viser sig i den Snedighed og List, hvormed de vide under Udøvelsen af deres smaa Skælmsstykker at undgaa Lærerens Opmærksomhed, der af dem i Almindelighed betragtes som en Tugthusforvalter, hvem det er en god Gerning at narre, naar man kan komme godt fra det.

Vi komme nu til det andet Punkt, at de Kundskaber, der meddeles, maa være af den Beskaffenhed, at Eleven paa sit aandelige Standpunkt virkelig er i Stand til at modtage dem saaledes, at de blive et Middel til enten at vække eller nære hans aandelige Liv.

Jo mere Livet vinder i Kraft og Bevidsthed, det er, staar op af døde, desto virkeligere bliver det, og forlanger en virkelig Næring. Et Skinliv derimod kan hjælpe sig med Skinnæring. I den Tid, det kristelige Liv laa i Dvale her i Landet, vare alle Præster lige gode, og al Snak var aandelig Føde; men saa snart Livet vaagnede, og Hungeren følte, gjordes der straks Forskel, og man søgte hen, hvor det levende Ord forkyndtes som en Føde for Sjælene.

Kun hvad der kommer fra Hjerte, gaar til Hjerte, og alt, saa vel ondt som godt, der skal have nogen synderlig Virkning, maa tilberedes i Hjertedybet og derfra gaa ud i Ord, i Handling; medens et Skinliv kun frembringer idel Skin og Skygge; det ser ud, for den uindviede, til at være, men er dog ikke.

Med Undervisningens sande Maal for Øje: at bibringe Klarhed over Livsforboldene, hvormed Dygtighed og Selvstændighed til at udføre de for Livet gavnlige Foranstaltninger staar i nøje Forbindelse, vil man let kunne indse, at omend Meddelelsen fra Lærerens Side er nok saa sand og virkelig, saa mangler dog det halve, hvis det samme ikke er Tilfældet med Modtagelsen. Det er ikke sjældent og maaske oftere end man ved første Øjekast skulde synes, at denne Halvdel, der er saa vigtig til at gøre Undervisningen frugtbringende, mangler; enten fordi Læreren mangler den nødvendige Kendskab til Barnets Sjæleevner, og, som forhen er omtalt, søger at virke gennem Forstanden, skønt Indbildningskraft og Følelse ere de fremherskende Evner hos Ungdommen, eller fordi de Kundskaber, der meddeles, overgaa Barnets Synskreds, fordi dets Livserfaring endnu er for indskrænket. Er det altsaa Børn, man har med at gøre, bør man nær-

mest gaa ind paa deres Forhold, for at de kunne tidlig faa Smag paa at føre et velforstaet Liv og lære at indse Nødvendigheden af den Oplysning, der meddeles dem, derved at de finde den brugelig *straks* enten til Nytte eller Fornøjelse. Gaar man langt her udenfor, og forsmaar at meddele Barnet Lys over dets nærværende Livsytringer, for at belyse Forhold, der først i Manddommen eller Alderdommen ville indtræde, da bliver man ikke forstaet, eller hvis man vil paatvinge det Lys, forskrues Barnet; thi Lyset og Livet maa være samtidige. Og gaar man videre, saa at man ikke alene paanøder dem Kundskaberne, men endog tvinger dem til at gøre Rede for Forhold, de ikke kende eller føle noget tilsvarende til hos dem selv, fordi deres Udvikling endnu ikke har naaet et saa højt Standpunkt, da bliver det kun Eftersnak, og for saa vidt som der aflægges en Bekendelse om et Liv og dets Ytringer, som ikke er til Stede endnu, bliver Undervisningen løgnagtig og tjener kun til at befordre et Liv uden Sandhed og Virkelighed. Dette at faa Lyset saa langt fremrykket for Livet, er en af de farligste Klipper for en dygtig og nidkær Lærer at undgaa, dels fordi der hører megen Menneskekundskab til at bedømme, hvor vidt Livet er fremrykket og altsaa, i hvad Grad Lyset bør meddeles, samt Taalmodighed til at vente, da saavel Lærer som Forældre ønske at se Børnene vidt fremrykkede; ligesom ogsaa Lærerens Kærlighed til Børnene og Overvurdering af hans Indflydelse paa dem, leder ham til at antage dem for videre, end de virkelig ere. Dog maa denne Klippe undgaaes, da Anstød mod den er saare farlig i sine Følger paa Børnene, og som oftest totalt Forlis. Jo dygtigere en Lærer er, jo mere naturlig, klar og livlig det Liv skildres, han vil fremkalde, jo mere hans Maal er rettet mod det dybe, aandelige i Barnesjælen, kort, jo højere Kurs, han styrer, desto vanskeligere bliver det for ham at undgaa denne Klippe; thi jo lettere faar Barnet den Indbildning, at det selv har levet det. Jo mere ivrig en Lærer er for at frembringe det Liv hos Børnene, han ønsker, jo mere indtrængende hans Opfordringer ere til dem, jo mere han lægger sin Kærlighed for Dagen til dem, som fatte ham, og glæder sig ved deres Bekendelser, desto lettere lære de at hykle baade for sig selv og for ham; thi der ligger dybt i den menneskelige Natur, syndig og forvendt, som den er, en Fristelse til at forveksle Viden om en Ting og Indsigt i en Sag med at have gennemlevet og udført den; lige som der paa Overfladen ligger en forfængelig Lyst til at behage. Jeg har saaledes i mit Liv oftere truffet paa saadanne Børn, der ved en kristelig Undervisning og Opdragelse havde erhvervet sig den nøjagtigste Kundskab om det kri-

stelige Livs Ytringer i alle enkelte Tilfælde, om aandelige Anfægtelser og de dybeste Hemmeligheder i den troende Sjæls Forbindelse med sin Gud, og som troede derved fuldt og fast at være de bedste og erfarneste Kristne, medens man paa deres Tales Klang og hundrede smaa Livsytringer tydelig mærkede, at de savnede Kraften, og at Guddoms-livet, selv paa sit ringeste Udviklingstrin, ikke var til Stede hos dem. Disse ere vanskelige at bibringe en levende Tro i Ydmyghed og Kærlighed; thi den tomme Viden har lukket Hjertets Indgange.

For at undgaa denne saa farlige Klippe, mener jeg, at Børnene bør undervises om de menneskelige Forhold i deres *store Omrids*, hvilket med Nytte kan ske, da Spiren til, hvad Mennesket skal vorde, er allerede nedlagt i det begyndende Liv, til det kristelige Liv i Daaben, og til det folkelige, arvet fra Fædrene, saa en dunkel Anelse derom er allerede til Stede. Derfor kan man fortælle Bibelhistorie og Fædrelandshistorie for dem: medens den nærmere Kundskab om det indre Liv i begge Henseender kun bør meddeles efterhaanden, som Barnets Liv vokser, og det føler Trang dertil. Jeg mener f. Eks. at gøre bedre i at fortælle dem de Begivenheder og Handlinger, hvori Abrahams Tro lagdes for Dagen, end i

at udvikle dem Troens Natur og Væsen, hvorledes den viser sig hos mig selv eller andre i sin indre Skikkelse i Hjertedybet. I første Tilfælde fremtræder Menneske, Tro og Handling i en Helhed, og intet Selvbedrag kan finde Sted, hvorimod Troen i det andet træder frem alene uden den tilsvarende Kraftprøve. Vil man herimod indvende, at Sagen derved ikke bliver stillet Barnet nær nok, da svarer jeg: netop saa nær, som det uden Fare kan ske; thi er det ikke udviklet nok til selv at drage Parallellen, saa faar det just Kundskaben før Livet, som jeg tror altid er skadeligt. Er Barnet ikke kommet saa vidt, at det kan gøre Sammenligningen, saa fornøjer Historien ham dog al Tid, og de store Syner, der drages forbi hans Blik, hvis Historien er godt fortalt, vil tilvisse drage ham op med, skønt ham selv ubevidst. En af Eleverne paa Rødding Højskole ytrede en Gang til mig: endskønt der ikke her bliver talt om slesvig-holstenske Rænker og tysk Overgreb til at undertrykke det danske Folkeliv, saa avles dog Hadet mod vore Undertrykkere derved, at den follkelige Bevidsthed fremkaldes og udvikles hos Os.

At Barnet har Borgerret i Fædrelandet her oventil med store Herligheder og Rettigheder, bør saa snart som muligt forkyndes ham, samt hvorledes denne erhvervedes; lige som han saa vel af Bibelhistorien som i Livet maa lære en Del af sine Medborgere at kende,

[35]

saaledes ogsaa det jordiske Fædreland, hvor Herlighederne og Rettighederne vel ikke ere nær saa store, medens Opofrelserne, der kræves, ere meget større i Forhold; men hvor det dog er godt at være som Herre i sit eget Hus, det, Fædrene have skærmet med kraftig Haand, og tit købt tilbage med deres Hjertelblod.

Foruden det nylig omtalte, at Børneundervisningen bør dreje sig om de menneskelige Forhold i deres store Omrids, mener jeg ligeledes, at man maa vogte sig for at *paatrykke Barnet noget bestemt Stempel ved at paanøde* ham vor Undervisning; man maa overlade til ham selv at modtage, hvad og hvormeget han vil deraf. Det er en daarlig Maade at forlange Regnskab af Barnet for, hvad han har modtaget af Undervisningen enten straks eller kort efter. En klog Mand ytrede, at det var, lige som vilde en Moder, at Barnet skulde kaste de modtagne legemlige Næringsmidler op, for at vise hende, hvor meget eller hvad det havde spist, hvorved det berøvedes Midlerne til Legemets Ophold, medens man rigtig nok skulde synes, det var det rigtigste, at lade Barnet beholde Fødemidlerne saa længe, indtil Legemet havde modtaget den nødvendige Næring deraf. Men denne fejlagtige Fremgangsmaade har vist sin Grund deri, at man har til Hensigt at støbe Barnet om og vil derfor vide, hvor mange Dele af hver Slags Malm, der er til Stede, for at Sammenblandingen kan smelte sammen. Endskønt det vel lader lidt grundigt med denne kemiske Undersøgelse, saa mener jeg dog, at dens Indvirkning paa levende Væsner vil være altfor voldsom og upaatvivlelig vil drage efter sig en hastig og brat Død, som kun vil lade os Doktor Bloks smalle Trøst tilbage:

Han døde, det er sandt;
men Feberen ham forlod.

Men foruden det, at man derved aabenbar tager ham Brødet af Munden, berøver man ham tillige sin Frihed og Selvstændighed, der vel for en død ikke er til nogen Nytte; men som den ubetydeligste Grad af Liv umulig kan undvære for ikke at udslukkes. Og sig selv berøver man det sikre Skel, som Barnet alene er i Stand til at sætte imellem, hvad han trænger til, og som altsaa kan blive til Næring for ham, og hvad han i Følge sit aandelige Udviklingsstade ikke kan benytte, og som, hvis det bliver ham paatvungen, kun kan blive ham til en dødelig Sygdom, som enhver ufordøjelig og ufordøjet Føde. Overhøringen kan komme ved Lejlighed, og glemmes den ganske, er der ikke stort tabt, hvad Oplysningens sande Maal og Hensigt angaar. Man blive kun trolig ved at fortælle og

lægge kun Mærke til, om Barnet trækker fra, om Undervisningen frigør og fornøjer ham, og om Aanden træder frem i hans Øje; sker dette, uden hvilket man langt hellere maa tie stille, da kan man være ganske rolig for, at en skøn Dag, naar man tænker mindst derpaa, bryder Livsytringerne ud, enten det saa er i Ord eller i Gerning, saa man tydelig kan se, at Undervisningen har gjort sin Virkning. Det kan vel være, at denne Virkning ikke i alle Maader er saaledes, som vi ønske, og maaske have været tossede nok til forud at ville beregne; men da maa vi ydmygelig bekende, at lige saa lidt som vi kunne skabe det fysiske Liv og bestemme dets Ytringer, lige saa lidt kunne vi skabe og raade det aandelige; men vi have dog Aarsag til at glæde os over Livet, der, hvor skævt det end er, giver Haab om at kunne rettes, medens Død er Død og uden Haab.

En sand og virkelig Undervisning, som den bør meddeles i en Almueskole, er en saadan, der kan tiltale den, der undervises, fordi han føler noget tilsvarende i sit Indre, som ikke fordrer Regnskab for og Bekendelse om andet, end hvad vedkommende har tilegnet sig som Forstandens og Hjertets Ejendom, som altsaa retter sig mod det indvortes og lader det udvortes dannes deraf, og som endelig fra Lærerens Side er en Hjertesag og hans Livs Opgave at meddele.

OM EKSAMENS- OG LEKTIEVÆSENET SAMT UDENADSLÆSNING

At vor Almueundervisning og deraf tolgende Oplysning er hverken sand eller virkelig, viser disse trende falske og løgnagtige Væsner, som den stedse har ført med sig. Det synes forunderligt, at det kunde falde fornuftige Folk ind i en Almueskole at indføre *Eksamen*, al den Stund Kundskabsmassen, som er det eneste, der kan holdes Eksamen over, stedse, selv hvor man ivrigst stræbte derefter, maatte blive af liden eller ingen Betydning, fordi det i Reglen kun er smaa Børn, der undervises, og der saaledes maa gaa en rum Tid med Udviklingen af deres Evner, før end de ere i Stand til at modtage og opbevare nogen saadan. At Eksamen nu alligevel blev indført, havde vel nærmest sin Grund deri, at Begrebet Almueskole ikke var klart for de Mænd, der stiftede den, idet der foresvævede dem en videnskabelig Skole i det smaa, som i Sandhed ogsaa blev lille bitte. Jeg skal her tillade mig, saa godt jeg formaar, at oplyse disse tvende Begreber. I den videnskabelige Skole, som den dengang var, og tildels endnu er, kom det fornemmelig an paa at meddele en Kundskab om fremmede Folk og fremmede Sprog samt en Viden om Ting i Aandens og Naturens Verden, som laa temmelig langt uden for os som Folk betragtet, og som kun kunde og burde vides, læres,

beholdes og bruges som noget fremmed, ved hvis Læren, der ikke kunde appelleres, hverken til den kristelige Følelse eller til Folkefølelsen, som ere de tvende givne Grundfølelser i vort Væsen, der have billigt Krav paa Skolens Opmærksomhed. Almueskolens Opgaver derimod er slet ikke at befatte sig med denne fremmede Viden, men kun at rette sit Maal mod de tvende omtalte Grundfølelser for at nære og udvikle dem, at de kunne blive et sundt, kraftigt og bevidst Liv, samt hvor de ere omtagede og matte, at vække, opvarme og puste Liv i dem. I Almueskolen kommer det altsaa an paa at bringe til Udvikling, hvad der allerede er til Stede: det kristelige Liv, hvortil Spiren annammedes i Daaben, og det folkelige, som arvedes fra Fædrene, saa Lærestoffet meddeles kun for at vække *Liv, skærpe Syn og kaste Lys over Livet og Erfaringen*. Her kan, hvis Retten skal have sin Gænge, og min Anskuelse af Almueskolens Maal og Hensigt er rigtig, ikke blive noget at eksaminere, saa, er der et Omraade for Eksaminatorer i Almueskolen, da er det et Bevis paa, at den har misforstaaet sit sande Maal og Hensigt. Men da den videnskabelige Sko-

le, som før er sagt, befatter sig mest med at meddele en Viden om fremmede Folk, fremmede Sprog og fremmede Ting, som nødvendig maa udgives, som de modtages, og som for os Smaafolk at se til, modtages kun for at udgives, saa er det i sin Orden, at hele Terænet er Eksaminationens Omraade. At en stor Del af disse Kundskaber om fremmede Sager modtages kun for at udgives, eller i det mindste ikke komme til at opfylde anden Hensigt, have vi mange Eksempler paa. En ung Præst ytrede en Gang i et Selskab, at han i de første otte Dage efter Eksamen gav Rejsepas til saa mange som mulig af den Slags Kundskaber, som han med megen Møje havde samlet i et helt Aar. Jeg kan ret tænke mig, hvor den arme Mand har været plaget med Kolik af al den ufordøjede og ufordøjelige Føde, og hvor let han maa have følt sig efter de otte Dages Førløb, ved at have udlosset den uhyre Ballast, som han saa vel ved egen Kraftanstrængelse som ved saa mange Professorers og Læreres Hjælp have været om at indtage et helt Aar. Iblandt Almuen have vi just ikke saa ophøjede Eksempler; dog viser os den daglige Erfaring, at allerede Dagen efter Konfirmationen ere de stærkt beskæftigede med Udlosningen, og holde ikke op, før Rummet er tomt. Jeg har kendt flere Præster, som allerede i mange Aar have haft Cornelius Nepos⁴ og disse Plageaander lagt op paa den øverste Boghylde, og som for mange Aar siden have naaet deres Studeringers Maal og Hensigt, et godt Præstekald, men som endnu drømme den ubehageligste af alle Drømme,

[38]

at de enten ere eller skulle op til Eksamen, og som ved deres Opvaagnen med velment Tak til Gud finde, at det kun var en Drøm. Da man nu i den Tid ikke kunde tænke sig en Skole uden Eksamen, og kun de døde Kundskaber fandt sig ret egnede dertil, indførte man i Almueskolen *Lektievæsnet* for at faa det nødvendige Stof for Eksamen. Kristendommen, skønt en Livssag og kun i saare ringe Grad en Læresag, maatte nu indeles i Kapitler, Som i smaa Lektier bleve lærte udenad. Nu var Spillet vundet! Nu kunde ogsaa Almuen delagtiggøres i den Lykke at drømme baade om forestaaende og om overstaaet Eksamen, nu kunde man ganske rolig spørge: hvad viser Erfaring? og overbevise sig selv og hele Verden om, at Barnet havde naaet et saa højt Oplysningsstandpunkt, at han blandt de tusinde Ting, hans Erfaring havde lært ham, netop uden at famle fandt den, Eksaminator ønskede: at Mennesker ere ikke saa gode, som de burde være. Nu spurgte de store om det, de godt vidste, og de smaa svarede kæk, hvad de ikke forstode, hvorved der opstod en Spørgerads over det hele Land, som i Kældermændenes bedste Tid, da man paa det Spørgsmaal: hvad er Klokken, svarede: nej, den kan jeg rigtignok ikke gætte. Ved denne Spørgen af de Vise og Svaren af de Enfoldige blev det naturligvis jo længere jo dunklere, og til sidst et rent ægyptisk Mørke. Nu gaa de smaa hele Skoletiden igennem som med en ond Samvittighed, man har Lektier for og frygter for Regnskabsdagen, et Aag hviler paa Sjælen, som efter min Mening og Erfaring forhindrer den fri og glædelige Udvikling, som ellers kunde finde Sted. Dertil kommer, at Lektievæsnet og Skolens Haardhed for tidlig berøver Barnesjælen sin Poesi, og paa unaturlig Maade fører den ind i Livets Prosa. Det er ikke godt, at Skolen er det første ubehagelige, der møder Mennesket i Verden; thi det Indtryk, der derved gøres paa Barnehjertet, forsvinder sent eller aldrig. Det har altid noget stødende ved sig, at Skolen i Forældrenes Munde bruges som en Bussemand; men værre er det, at den som oftest svarer dertil. Vel gives der visse Genstande, der kunne læres som Lektier; men hverken Kristendomskundskab eller de Sager, der vedkommer Fædrelandet, bør behandles som Lektievæsen, eftersom de netop skulde have det Hverv at hæve Barnet op til noget højere, give ham Begreb om hans Bestem-

⁴ Se: Ørsted, Peter: *Cornelius Nepos* i Den Store Danske på lex.dk. Hentet 20. marts 2024 fra https://denstoredanske.lex.dk/Cornelius_Nepos

melse som Himmelborger og Medlem af det borgerlige Samfund her paa Jorden, og vække Begejstring hos ham for dette hans høje Kald.

En Affødning af Lektie- og Eksamensvæsnet endnu værre end dette, er *Udenadslæsningen*. Den melder sig med dansk Navn, dog maa man ingenlunde deraf slutte, at den er af ægte nordisk Oprindelse. Jeg gad vidst, hvad vore Forfædre med deres Blik for og

[39]

Kærlighed til Sandhed og Virkelighed vilde have sagt, hvis man havde budt dem at udtrykke deres Tanker med laante Ord. Udenadslæsning er maaske nok avlet paa dansk Grund, men stammer sikkert fra Rom, der i samme Maal og Maade bar Løgnens og Falskhedens Præg som Norden Sandhedens og Virkelighedens. Meget passende kalder man det i det slesvigske at læse *udentil*, og paa visse Steder i Jylland *udenved*, det kunde og passende kaldes *Udenomslæsning*. Paa andre Steder i Jylland siger man, jeg kan det foruden; medens fin Købstedtalen udtrykker sig: jeg kan det *udvendig*. At det danske Folk, ved at søge Navn til Barnet, har famlet i Udkanterne og Yderdelene og somme Sinde ere gaaet rent udenfor for at finde det rigtige Udtryk, er vel heraf klart, medens Skolemestrene have troet at sætte Tingen ret fast og gøre den inderlig og uforglemmelig ved at lade den lære udenad. Et tro Billede af Udenadslæsning afgav en jydsk Pige, som var kommen til at tjene i det Slesvigske. Hun havde nemlig en Søndag Eftermiddag taget sin Salmebog frem for efter god Skik og Brug at læse lidt til Opbyggelse, hvori hun havde ganske Ret; men Skæbnen havde ved denne Lejlighed været hende saa ond, at hun ved at slaa op i Bogen var truffen paa Registrene. Efter god Udenadsskik læste hun højt:

Saa ender jeg nu denne Dag
Saa er vor Høst til Ende
Saa farefuld er Vejen her
Saa frelstes vi fra Død og Grav
Saa gaa vi til vort Hvilested
Saa lægger jeg min Syssel ned o. s. v.

Den Latter, der herved opstod, mente hun at slaa hen med den Bemærkning, at det ene Sted i Salmebogen var lige saa godt som det andet, da det altsammen var Guds Ord. Paa den Mand, der havde undervist hende, kan Digterens Ord ikke upassende anvendes: Gud glæde hans Sjæl for *hvert* Ord, han skrev! En Præst i Jylland spurgte ved en Kirkekatekisation de unge: Hvad ere vi Gud skyldige? De svarede: at elske ham; men da Præsten just befandt sig ved Paragraffen, der handler om at dyrke Gud, svarede han ganske vred: Sludder! vi ere skyldige at dyrke ham. Hvad skal man lægge paa Dyden? Vind. Hvad levnes paa Sottesengen? liden Tid o. s. v. Af saadanne nyttige og morsomme Eksempler kunde leveres i Tusindtal, som vist i England vilde gøre god Nytte ved at kurere for spleen⁵.

At nu Udenadslæsningen foruden sine øvrige Egenskaber tillige er et skrækkeligt Aag, der hviler paa Børnenes Skuldre, indses let, saa snart man tager den paa sine egne. Jeg skal t. Eks. blot ønske

[40]

de Herrer, der endnu ere dens Talsmænd, at de maatte blive tvungne til at lære Fyens Avis udenad, blot en Aargang, med alle de glædelige Udsigter til Skældsord, Hug og Slag for

⁵ Høgh-Olesen, Henrik: *spleen* i Den Store Danske på lex.dk. Hentet 20. marts 2024 fra <https://denstoredanske.lex.dk/spleen>

indtraadt Forsømmelse, som Almueskolen aabner, og dersom de endda skulde have noget til overs for den, ere de i Sandhed haarde Hjerter og Halse; men jeg haaber, at de fleste vilde betænke sig paa at begynde til næste Aar. Man vil herimod indvende, at Børn have let ved at lære udenad, og vore Almuebørn i Særdeleshed, og jeg siger: Ja, desværre; thi jo mindre tænkende, jo lettere lære de udenad. Det er et mærkværdigt Talent, der i denne Henseende kan udvikle sig hos dem, at de indøve sig Mundens Bevægelser, medens andre øve Øret, saa at det bliver en Art Melodi. Det er komisk at se, naar én, som de anse for at være Skolelærer, giver dem et Spørgsmaal, hvorledes da Munden straks tager til at løbe for i Ramsens Løb at finde Svaret. Dog er Udenadslæsningen og hele Skolevæsnet et Aag, et tungt Aag, der hviler paa den danske Ungdoms Skuldre, og trykker Folket dybere og dybere ned, medens et Oplysningsvæsen, indrettet efter Folkets Tarv, vil kunne hæve det til at være det frieste og lykkeligste Folk paa Jorden. Man fortæller, at en sællandsk Bonde en Gang kørte for Biskop Erik Pontoppidan og havde et Par træge og dovne Heste for, hvorfor Bonden bestandig piskede dem med de Ord: Naa, Pontoppidan! Naa, Pontoppidan! Da nu Biskoppen spurgte ham om Aarsagen hertil, svarede Manden: Den ene af Hestene kalde vi Pontoppidan; thi han er saa træg og sejt som Pontoppidans Forklaring. Det havde været passende at meddele den Mands Efterkommere Fritagelse for Udenadslæren af Forklaringen, og det vilde vel nu snart være paa Tiden at frigøre hele det danske Folk for Trældommen under Balles Lærebog. Men desværre! En Skolelærer paa Morsø begynder en Bog, der kaldes »Grundvold for menneskelig Lyksalighed«, med de Ord: Opdragelse er Afrettelse og Tilvænnelse! Her ville vi standse og ende dette Afsnit med Grundtvigs Ord til hans Søn:

Klinet paa, det regner af,
derfor jeg dig ej *afretted*
til Udraab om, hvad han (Jesus) gav,
og hvad sine han forjætted.
Jeg kun lærte dig hans Ord,
vidned ærlig: Jeg dem troer.

KUNDSKABSMASSE, DANNEELSE OG BEAANDELSE

I Professor Sibberns filosofiske Arkiv, Side 173, findes følgende Ytring: Da det dog ej er muligt at udruste de studerende med al

[41]

den Kundskab og Færdighed, hvoraf de en Gang i Tiden kunde ønske sig i Besiddelse, saa var det dog vel det bedste at udruste dem med en øvet og dygtig Evne til *selv at forskaffe sig Kundskab og Færdighed*. Dersom Professoren har Ret heri, endog med Hensyn til de studerende og vordende Embedsmænd, hvilket jeg for min Del er ganske overbevist om, med hvor megen større Ret kan da ikke det samme anvendes paa Almueskolens Virksomhed, som alene har til Hensigt at opdrage Mennesket til Menneske uden Hensyn til hans fremtidige Stilling i Livet, ja, som endog kun har med Børn at gøre, der skulle dannes til at være Mennesker, det er levende Lemmer af det himmelske og borgerlige Samfund. At det er vor nærværende Almueskoles Bestræbelse at ville meddele saa mange Kundskaber, som den vordende Mand saa vel i kristelig som borgerlig Henseende har nødig, beviser tilstrækkelig den Omhyggelighed, hvormed den afsætter og indhegner de Kredse, indenfor hvilke intet maa være Barnet ubekendt, og udenfor hvilke det er den ukært, at nogen af dens Lærere bevæge sig, i det mindste saa længe, som endog det mindste Punkt indenfor ikke tilstrækkelig er indevet. Som en Følge deraf blev en idelig Gennemhegling af et og det samme det kedsommelige Arbejde, der foretoges saa meget mere, som der ikke alene fordredes Kundskab om de indenfor Kredsen liggende Gen-

stande, men endog, at Barnet til enhver Tid skulde kunne gøre Rede for ethvert Stykke. Herved gik man Glip af Undervisningens skønneste og bedste Frugt: Dannelsen og Beaandelsen, uden hvilken Professor Sibbern siger, Kundskabsmassen er intet. Det vil formodentlig straks blive indrømmet mig, at dersom det havde været Skolen Hensigt, eller endog kun Bihensigt at bevirke Dannelighed hos Barnet til at sætte sig i Besiddelse af Kundskaber, da maatte dens første Bestræbelse være at vække Lyst og Interesse, og for at naa dette Maal, maatte den have sørget for at gøre Undervisningen saa behagelig som mulig, saa vel ved Valget af Emne som ved Undervisningsformen, for at Lysten kunde drive Værket. Gennemløbe vi derimod den Kreds, indenfor hvilken Almueskolen skal bevæge sig, skulde man snarere tro, at man havde sat sig til Formaal at udfinde de mest trivielle og kedsommelige Ting og de mest dræbende Maader at meddele dem paa. En systematisk Fremstilling af Kristendommen, i et halvt filosofisk Sprog, inddelt i Kapitler og Paragraffer, hvis Fjerdedel indeholder en lang, aandløs og udtværet Moral, med Afdelinger og Underafdelinger, med Bestemmelser om Ægtefolks, Øvrigheds og Biskoppers Pligter samt Regler for Tilfælde af Pligternes Krydsning o. s. v., en Bog, som ikke blev læst af

[42]

de mest opvakte Børn uden Tvang, og som jeg end aldrig har set et Barn inderlig forstaa end mindre læse med Lyst. Naar nu dertil kommer en udarbejdet Katekisation, med Pastor Holbergs »Dispositioner« til Grundlag, for at sætte Kronen paa Værket, da er det intet Under, at Almuen aandelig dør af Livskede. Jeg har end aldrig set, at en af de ikke-skolepligtige, Fædre, Mødre eller Søskende, som have faaet deres Frihedsbrev, gik hen, for at glæde sig ved at høre paa den Undervisning, der blev deres smaa til Del, medens de Fædre, der vare pligtige at møde ved Eksamen o. s. v., unddroge sig denne Forretning som en tung Pligt, hvis de kunde.

Dernæst en usammenhængende Bibelhistorie, behandlet af Læreren som Eksempelbrog uden Billeder i et tvungent og prosaisk Sprog, ren Oversætterstil, som dog er en Lise for Børnene i Sammenligning med Balles Lærebog. Dernæst Læseøvelserne i Forbindelse med de almennyttige Kundskaber, hvor et Stykke læses tyve Gange, en og den samme Bog hundrede, saa det var intet Under, at Heibergs »Sjæl efter Døden«, der havde modtaget Tidens kedsommelig dræbende Oplysning, fandt sig taalelig i at øse Vand i det bundløse Kar i Tartarus. Det er i Sandhed til at fortvivle over, at det velsignede Evangelium, der er os skænket til at frigøre vore Sjæle, saaledes bliver et Middel, der tjener til at gøre os skikkede til Aandsfortærelsen i Dødens Nat, og harmeligt, at Kæmpenaturen, arvet fra Fædrene, skal lade sig opæde i Ormegaarden af Aandløshedens og Tomhedens altfortærende Snoge.

Men det var ikke Almueskolens Hensigt at vække og meddele Aand og Liv, enten fordi dens Stiftere vare dermed ubekendte i den græsselig aandløse Tid, eller og, som det var Tilfældet med mange af dens Bestyrere især senere, fordi de mistvivlede om Muligheden deraf og med Sorg og Bedrøvelse lod sig nøje med Skindet, medens de al Tid manglede Kraft og Hjælpemidler til at gennemføre noget bedre. Den tørre Rationalisme, Forstandsdyrkelse, der stod ved Roret, istandsatte Skolevæsenet og lod det gennemføre som en Mekanisme. Den videnskabelige Skole var, som forhen sagt, sammensat af fremmede Bestanddele og mere en Efterligning af fremmede Landes Oplysningsanstalter end et virkeligt og sandt Udtryk for det danske Folkehjerte, og Almueskolen blev en ny Udgave af dette Værk, kun i mindre Stil. Vigtigheden af Almuens Oplysning blev indset af de Mænd, der stode ved Roret, og Kong Frederik den Sjettes nok som bekendte faderlige Omhu for selv den mindste i Folket, skyede ingen Opofrelse, naar det gjaldt om at forbedre Almuens Kaar. Som en Følge heraf blev hele Anstalten gjort kant og

[43]

klar paa Papiret af de Mænd, der havde modtaget den fremmede videnskabelige Dannelse, efter at man havde udsendt Folk til alle Verdens fire Hjørner for at studere de fremmede Folks Folkeoplysningsanstalter. Folket havde efter den Tids Skik og Brug ingen Del deri og kunde maaske heller ikke have det, da det ikke var sig sin Folkelighed bevidst i den Grad, at det kunde gøre sin Stemme gældende. Dette er da Grunden til, at Folket ikke har kunnet blive fortrolig med sin Skole, endskønt det meget godt har indset, at Hensigten var den bedste; det følte, at det skyldte Regeringen Kærlighed og Tak for dens Omhu, medens det til samme Tid følte sig trykket og ubehagelig berørt af det fremmede, unaturlige og bagvendte, der laa i den hele Foranstaltning, idet Almueskolen kun befattede sig med »Instruktionen« (Undervisningen), kun havde til Hensigt at meddele en vis Masse af Kundskaber, hvori den, som vi have set, var temmelig uheldig, saavel i sit Valg, som i sin Meddelelsesmaade. Ingenlunde nægter jeg, at en Regering med Grund kan ønske at se Folket i Besiddelse af gode Kundskaber; enhver Fader ønsker jo at se sine Børn i Besiddelse deraf; men det er ikke *døde* Kundskaber. Mere end Instruktion er *Dannelse*, siger Professor Sibbern i ovennævnte Afhandling og vedbliver: hvor mange ser man ikke hos os baade af unge Mænd og, siden Pigeinstitutterne kom i Gang, ogsaa af unge Fruentimmer, som have lært en Del, ere i Besiddelse af gode Kundskaber og Færdigheder; men hos hvilke det alt sammen ikke viser sig, som Basis (Grundlag) for deres Eksistens (Liv). Det er ej blevet Kød af deres Kød, Blod af deres Blod; de have det, men de have ikke tilegnet sig det. Mere endelig end baade Instruktion og Dannelse er *Beaadelse*, *Aand*. Man ønsker at se sine Børn vel instruerede, man vil mere, man vil have dem dannede i det, de have lært. Men bør man ikke ville endnu mere? bør man ikke ønske at se dem med aaben Sans og levende Interesse bevæge sig frit og let, frisk og energisk (kraftigt) i Livet, opfyldte af visse Grundideer og Grundinteresser, som kunne gennemtrænge alt hint, hvad der ved Instruktionen er bibragt, ved Dannelsen tilegnet dem, og føre det ud i et sundt og dygtigt Liv, at ikke alt skal stagnere (staa stille) i dem. Saa vidt Professor Sibbern, og sammenholde vi dette med Almueskolen og dens Virksomhed i Almindelighed, da finde vi, at Dannelsen for en Del, og Beaadelsen ganske er ladet ud af Syne. Den Gave at vække Aander, er bleven saa faa af vore Almueskolelærere til Del, endog iblandt de faa, der selv er i Besiddelse af Aand; og kan den sovende Aand ikke blive vakt, enten det saa er i kristelig eller folkelig Henseende, saa ere alle Kundskabs-

[44]

masser og Færdigheder forgæves, uden for saa vidt de angaar ren materielle Ting og kunne bruges i disses Tjeneste. Men ikke engang til at opfylde den Hensigt svarer Almueskolen, efter som dens Indretning ikke er beregnet derpaa, lige som Undervisningen ikke er dannende nok ej heller hertil; thi at kunne læse uden at forstaa, at kunne udregne en Opgave, naar Opsætningen er sket, men ellers ikke, at kunne skrive smukke Bogstaver, uden at kunne udtrykke sin Mening, eller som det ofte er Tilfældet, uden at have nogen Mening, gavner heller ikke stort de materielle Interesser.

Er altsaa Talen om aandelige Ting, bliver Beaadelsen Hovedsagen; men er den om materielle Ting, bliver Dannelsen Hovedsagen. Havde man i Steden for at lade Børnene lære Balles Lærebog og Birchs Bibelhistorie, *fortalt* Bibelhistorien, Kirkehistorien, Legender o. s. v., da var man vist kommen meget videre; thi man havde fundet aabent Øre hos Barnet, og derigennem Vej til Hjertet, medens Lærebog og Bibelhistorie blev siddende uden paa. Jeg kan godt erindre fra min Barndom, at ikke et eneste Stykke af Balles Lærebog gjorde Indtryk paa mig, og kun et Stykke af Bibelhistorien, det nemlig om Martyrerne i Makkabæernes Bog, som gik mig saa nær til Hjertet, at jeg græd, hver Gang jeg læste det. Alt det øvrige var hos mig, og jeg tør sige ogsaa hos de andre Børn, kun en udvortes paaklignet Mening, som ikke engang havde Indflydelse paa Tankegangen, langt mindre paa Livet. Havde man, i Steden for de alménnyttige Læsebøger, fortalt os danske Folkesagn

og Eventyr, saa havde man meddelt os Stof til Eftertanke, og sat Sjælen i Virksomhed, medens den bestandige Opplapren af Læsebøgerne kun bevirkede Kedsomhed, som vi søgte at fordrive med den fattige Fornøjelse at samle Sandet i Tytter med Fødderne paa Gulvet.

En Undervisning, der skal opnaa den Hensigt at danne og beaande, maa ikke melde sig med en forud lagt Plan, en afstukken og afpælet Vej, som Børnene maa følge til Maalet. Den maa meget mere tage Hensyn til Børnene og navnlig til, hvad der fornøjer dem inderlig, glæder og opløfter dem, og som alene finder Indgang hos dem. Hverken Dannelse eller Beaandelse kan paatvinges nogen; thi de forudsætte begge en frivillig Modtagelse, og selv det allerubetydeligste, der virkelig modtages, har mere dannende Kraft i sig end store Masser af det allernyttigste og klogeste, der bliver paatvungen og altsaa kun kommer udenpaa. Det sker da vel ofte, at Læreren har den Sorg, at hvad han finder særdeles klogt og nyttigt for Børnene, forkaste de og skyde fra sig, enten fordi han ikke har funden den rette Nøgle til at lukke deres Hjerter op, eller fordi deres Livs-

[45]

udvikling ikke har naaet det Standpunkt, at de for Tiden kunne bruge den dem tiltænkte Oplysning; men herved er kun et at gøre, at gemme det til bedre Tider og ingenlunde søge at paatvinge det. Man vil hertil svare, at om end den Oplysning ikke for Øjeblikket var brugelig for Barnet, kunde man dog nok meddele den straks, for at den siden kunde fremtages og bruges, og Livet giver tilvisse enkelte Beviser herpaa. Men det er langt fra den daglige Erfaring; tvært imod finder man som oftest, at den dede Viden har lagt en Skæl om Hjertet, som kun vanskelig siden lader sig gennemtrænge af det levende Ord, og i sin Helhed er den døde Kundskab fremmed for dens Ejer; thi han véd ikke, at den *kan* bruges i Livet, endnu mindre, *hvortil* den kan bruges. Han kan i sit Liv ofte have været i det Tilfælde, at den skulde have været brugt, men den meldte sig ikke til Brug; der blev kaldt, men den svarede ikke. Man vil hertil sige: Kundskaberne skulle repeteres, og den unge skal have sine Bøger med paa sin Vandring gennem Livet. Men er det da den daglige Erfaring, at den unge saaledes gennemløber sin Kundskabsmasse og repeterer sine Bøger, naar han har forladt Fædrenehuset? Nej, langt fra! Er hans Sans ikke bleven aabnet, og er han ikke opfyldt med visse Grundideer og Grundinteresser, som have gennemtrængt hans Kundskabsmasse og ere blevne til Liv i ham, da er han en Bold for sine Omgivelser og et let Bytte for Lysternes Rovfugle, der møde ham paa hans Vej. Men er Undervisningen bleven til Aand og Virkelighed i ham, saa har han det paa Følelsen, hvad der tjener ham, og hvad der ikke tjener ham; har han allerede hjemme ført et velforstaaet Liv og erfaret, hvad der forstyrrer og beforder det, da er han allerede sikrere; thi ingen levende Aand lader sig selv uden Vidnesbyrd, naar man lytter til dens Stemme. Og ville vi ende dette Afsnit med Digterens Ord:

Og hvis ikke jeg saa fejl,
tit, naar Herrens Ord du hørte,
var dit Øje Troens Spejl,
og hans Aand dit Hjerte rørte.
Saa nok han, jeg regner paa,
tæller dig blandt dine Smaa.
Og er du kun en af dem,
da er du i gode Hænder;
Englevagt fra Lysets Hjem
sine Smaa paa Jord han sender,
minder dem om Daabens Pagt,
frelser dem fra Satans Magt.

LÆRERNES VALG OG DANNELSE

Endskønt vort nærværende Almueskolevæsens Udygtighed allerede i mange Aar har været indset af alle dem, der havde Syn for Livet og opladt Øje for en sand og virkelig Folkeoplysnings Indvirkning paa det; saa er det dog gaaet med denne Indretning som med saa mange andre af samme Slags, at de have nydt godt af Tidens almindelige Slappelse og Døsighed, lige som dens aandløse Talsmænd endnu trøste sig med Ordsproget: Truet Mand kan leve længe. Ikke saa faa og aandelig vægtige Stemmer have forgæves løftet sig imod den, efter som den aabenbart var det gamle Kancellis Kæledægge og af det blev betragtet som eneste Barn, der, naar det omhyggelig blev plejet med Skoletvang, Skolemulkter og stærk Kontrol, herlig skulde fortsætte Fædrenes Levnedsløb og indbanke Folket fra Barnsben af den gode romerske Tro: at dersom det ikke blev holdt tilbørlig under Aaget, gik hele Republikken til Grunde. Dette var ogsaa nær lykkedes paa et hængende Haar. Saa snart Folket hørte Tale om Frihed for sig selv, frygtede det for, at det skulde misbruge den, og omendskønt hver enkelt vidste med sig selv, at han ikke vilde, saa frygtede han dog for sin Nabo, som han ellers gav det Vidnesbyrd, at han var den skikkeligste Mand under Solen. Af Friheden ventede man alt ondt, af Tvangen alt godt, uden at gøre sig det Spørgsmaal: kan man og plukke Figen af Tidsler? Folket havde lært at betragte sig selv som Røvere og Voldsmænd, der ikke kunde bruge, men kun misbruge Friheden. Regeringen stillede sig paa det Standpunkt, at den ikke trængte til Folket, men Folket derimod til den, og mente, at Folket kunde kun være ganske sorgløst, da den vilde tænke, tale og handle for os alle sammen, som Trællen Karker siger om Hakon Jarl; lige som den da og vilde tage alt Ansvaret paa sig. Folket mente kun at være til for Regeringens Skyld og fandt sig villig i ethvert Afslag paa sine billige Forlangender. Saaledes stode Sagerne, da de gode Slesvigholstenere, der vare blevne fede under den samme Trusel som Skolevæsenet, sloge bag op og ved Hjælp af deres gode Venner overskredte vore Grænser. Folket, som ikke for havde funden Lejlighed til at gøre nogen Tjeneste, fik netop nu det Hverv at gøre adskillige, endog væsentlige Tjenester. Slesvigholstenernes Skanser skulde stormes ved Frederits og Isted, hvor vi kom til det samme Resultat som Tyskerne: At for at udføre saadanne Vovestykker, maatte der drikkes godt, om just ikke Brændevin, saa dog Kærlighedsvin, thi af Intet kommer Intet. Men da nu Tyskerne have aabnet os den glædeligste Udsigt til, saa længe Danmark staar, i det mindste i

aandelig Henseende, at ligge til Felts imod dem; saa ere vi næsten sovende komne til det Resultat, at det Kærlighedens Vinbæger, som alene giver Mod og Kraft til store Felttog, stedse maa holdes fyldt og i rigeligt Maal nydes ikke alene af Regeringen, men ogsaa af Folket, hvis Danmark og alt, hvad der er dansk, skal gaa sejrrig af Kampen. At nu det danske Folk maa have haft en Tønde af den kostelige Vin liggende i en Afkrog, maaske endog forglemt i mange Aar, hvorved den aabenbar ikke blev slettere, ses tydelig paa Stormerne ved Frederits og Isted og paa Forsvarerne ved Dannevirke og Frederiksstad lige som ogsaa paa Folkemoderen her hjemme, der uden at give et Suk, ikke alene svarer sin svære Krigsskat, men sender frivillig af et lille Sogn 200 og af et større 500 Rd. til de trofaste Unger, der staa paa Vagt for Reden. Folkealmanakken for dette Aar har en Tegning, der forestiller en tapper Landsoldat med et Træben fortællende for den opvoksende Ungdom om Heltebedrifterne i denne Krig, og Folkeanden lover sig en rig Høst af denne Sæd i de kommende Dage. Hvad om Almueskolen tog sig en Tjeners Skikkelse paa, traadte i hans Fodspor og fortalte om alle Heltebedrifterne, det danske Folk har udført, saa at den Aand, der var over Fædrene, lige stor i Krig og i Fred, ogsaa kom over os. Til dem, der mene, at alt godt skal indprygles, henvende vi ikke vort Forslag; thi hvo som

ikke tror paa Kærlighedens Magt, forstaar ikke det danske Folk og skal ikke tale med i den Sag. Heller ikke til dem, der frygte for det Frihedssind, der inddrikkes af Kærlighedens Bæger; thi Frihedssindet vil komme alligevel, og avles det af Had, volder det Ødelæggelse, medens det, hvis det har Kærlighed til Moder, opbygger. Endnu mindre henvende vi os til dem, der mene, at den danske Bondestand ikke kan beaandes, fordi de mene, at den mangler Evne til Modtagelse; thi det er en skammelig Løgn og Bagvaskelse, som vi saa længe have hørt af Tyskerne og deres Venner iblandt os, at vi nær vare komne til at tro det selv. Jeg har opholdt mig i flere Aar i hver af de tre Provinser Jylland, Slesvig og Fyn, og har jeg paa alle tre Steder funden rigtig aandelige Adelsmænd i Bondestanden, der bare kendelige Mærker paa deres nordiske Herkomst saa vel Løvemodet som Hjerteligheden; og at Aanden godt lod sig vække hos deres Børn, har jeg som deres Lærer erfaret. Den sællandske Bonde kender jeg ikke stort til; men har han Aand, som han kan slaas til, hvilket han har vist i denne Krig, da vil han vist ikke blive den ringeste, naar Folkeanden staar lyslevende op. Dog jeg véd, der ere mange ædle Sjæle, der af Hjertet ønske vor Bondestand en aandrig og dygtig

[48]

Undervisning, som føle, at den opvoksende Ungdom maa i fuldt Maal nyde det Kærlighedsbæger, hvoraf vore Landsmænd have drukket sig fulde i disse Trængslernes Dage, hvis Danmark skal bestaa, og som vide, hvor græsselig den aandelige Død er, og sige med Achil:

Heller Hyrde ved et Led
midt i Kampens Røre,
end et Skyggeliv i Fred
kejserslig at føre,
hvor man gaar som i en Døs,
valen, død og magtesløs,
her i Plutos Rige.

Men vilde de spørge: Hvorfra forskaffe vi flere tusinde aandrige Skolelærere, som have den vidunderlige Evne at vække Aander og puste Liv i de døde Ben? Ja, det var Knuden, der umulig kunde løses i den nærmest forbigangne Tid, da Folkeanden laa som død uden at give Livstegn fra sig. Men nu, da Livet er vaagnet, baade det kristelige og det folkelige, nu, da det endog — omendskønt kun hos faa og enkelte — er kommet til Orde og slaar lige saa tunge og vægtige Slag, om ej tungere og vægtigere end i Valdemar den Stores Dage, da Absalon førte an - nu, da vi have set for vore Øjne, at dette levende Ord kan gøre sin Virkning, kan gøre Sjæle levende, nu tør vi ikke opgive Haabet; thi det er Guds Finger til Danmarks Frelse i Nødens Tid. Flere tusinde aandrige Skolelærere kunne vi vel ikke forskaffe, maaske ikke en Gang flere hundrede; thi det er Genopvækkelsens Dage. Men hvad vi kunne og bør, er at bruge dem, vi have. De, der elske Skoletvang og Mulkter, kunne vi ikke bruge; thi de sige dermed aabenbart, at det Liv, de have at meddele, ikke er en Bønne værd, at det er et glædesløst, tomt og øde Liv, som ikke kan annamnes og ønskes for dets gode Frugters Skyld, men som lige som andet ondt skal paanødes ved Tvang og Trusel. De kende ikke Livet, have aldrig kendt det og kunne endnu mindre meddele det. Lige saa lidt kunne vi bruge dem, der raabe paa større Indtægter; thi det er Aandløshedens Børn, i hvis Hjerter der er tomt og øde, og som mene at kunne udfylde de tomme Steder med Sølv, Korn, Hø og Halm. De raabe paa, at den Oplysning, de bringe, ikke agtes af Bonden, fordi de ikke som han have Køretøjer og kunne føre et stort Hus, og sige derved, at de ikke staa i nogen Aands Tjeneste. De ville være Folkets Herrer, men ikke dets Tjenere, de ville ved udvortes Anseelse paatvinge deres Oplysning og vise der-

ved, at de ikke kende Aandens Kraft. Maatte ikke hele den dannede Verden bøje sig for Kristen-

[49]

dommen, som blev prædikedet af 12 Fiskere fra Galilæa, og maa ikke Verdens Trælle bøje sig for os, om vi ere Guds Børn, eller er den Aand stærkere, der er i dem, end den, der er i os? Erkende vi kun ikke Materiens Magt og ere dens Trælle, men ere vi Aandens Tjenere, da har Materien ingen Magt; thi kun den Magt, vi selv erkende, har nogen Magt over os. Maatte ikke den rige og pæne Guldsmed Fenge bøje sig for den lurvede Kæmpe Stærkodder, lige som ogsaa Kong Ingild i al sin Kongeprægt? At være Folkelærer er et skønt og hæderligt Kald, men der hører mere til at køre end at sige Hyp. Og sæt nu, at de samme Folk bleve kørende endog i gyldne Kareter, mon da ikke den oplyste Bonde vilde le ad den forgyldte Armod, eller mon det var ønskeligt, at vor Bondestand var saa trællesindet, at den bøjede sig for en Karet? Den Slags Skolelærere kunne vi ikke bruge, thi skal vort Almueskolevæsen være mere end Skin og Skygge, maa dets Lærere være Almuens *aandelige Overmænd*, og det var sikkert dette, der foresvævede vore Skolelærere, da de toge Fejl af Husnummeret og mente, at de kun manglede et standsmæssigt Udvotes. Men Almuens aandelige Overmænd blive de ikke ved at være i Besiddelse af en død Kundskabsmasse; thi den Magt, om det kan kaldes en Magt, erkende vore Bønder ikke, og den er altsaa ingen for dem. Men det *levende Ords Magt* i Pagt med Sandhedsaanden, der ikke alene slaar ned som Lyn, men som og hæver Mennesket op, frigør og levendegør ham, den Magt skulde de nødes til at erkende, enten den, der er i Besiddelse af den, gaar til Fods og har ej Skilling i sin Taske, hvad heller han kører med fire i gylden Karet.

Men for at vore Ungdomslærere kunne blive i Sandhed dygtige Mænd og Almuens aandelige Overmænd, maa deres Valg ske paa en anden Maade end hidtil. *De maa i den modnere Alder, efter at de have modtaget en almindelig Dannelse og Begreb om, hvorledes Aand virker paa Aand, afgøre med sig selv, om de have Kald og Lyst til at være Lærere.* Det vil af det foregaaende være indlysende, at ikke ethvert Menneske er skikket til at være Lærer, om han endog er i Besiddelse af den nødvendige Kundskabsmasse, thi det kommer i Særdeleshed an paa, om den er bleven til *Liv* i ham, saa og om han har Gaver til at *meddele det Liv til andre*. Mange have den første Gave og mangle den sidste, medens andre have det omvendt, og begge ere de lige uduelige. Dertil kommer endnu en tredie Fordring, nemlig *Lyst*, og mangler den, saa er igen det hele omsonst. Efter vor nærværende Seminarieindretning, gaar man ud fra den For-

[50]

udsætning, at ethvert Menneske med almindelige Evner kan blive en dygtig Lærer, hvorfor man optager til Danelse dem, der have de bedste Forkundskaber, hvilke man stræber at formere, saa godt man kan, paa nogle Seminarier ikke ubetydelig, paa andre kun meget lidt. Ved Undervisningen har man det Formaal at danne Eleven til Skolelærer og intet andet, saa han lærer i den Hensigt at lære fra sig, og om end den dygtige Seminarielærer søger at adskille herfra den egentlige Dannelse, som Eleven skal være i Besiddelse af som Menneske, saa kan det dog ikke undgaas, at Eleven alt for meget har sin tilkommende Eksamen og Hensigt for Øje og derved modtager Undervisningen, ikke som noget dannende for ham, men kun som noget, han skal meddele enten til Eksamen eller som Skolelærer siden hen i Livet. Dette er da for en stor Del Aarsagen til, at Undervisningen ikke er bleven til *Liv* hos saa mange af vore Skolelærere, lige som ogsaa de Kundskaber, der meddeles paa de fleste af vore Seminarier, ere af den Natur, at de ikke kunne blive til *Liv*, enten formedelst deres Ufolkelighed, eller fordi Lærerne ere aandelig døde. For nu at undgaa disse Fejl foreslaa vi, at vore Seminarier omdannes til Folkeskoler (Minister Mon-

rads foreslaaede Folkehøjskoler omtrent i samme Stil og med samme Hensigt som Rødding Højskole), hvis Hovedformaal bliver at vække, nære og belyse Folkelivet, hvor Kærlighed til og god Forstand paa, hvad der hører Fædrelandet til, og hvad der gavner og glæder danske Mænd og opbygger det borgerlige Selskab, kan blive meddelt Ungdommen; hvor man ikke skal gøre Bekendtskab med Pestalozzi, Bell og Lancaster eller Arius og Pelagius, medens man lever i den tykkeste Uvidenhed om Holberg, Oehlschläger, Ewald og Mynster, Grundtvig og Ingemann — thi vi maa først kende disse, saa hine, først rejse Inderlands saa Udenlands — og hvor der endelig læres nordisk Mytologi, Historie o. s. v., det er, hvor den almindelig menneskelige eller folkelige Dannelse bliver meddelt; thi den er paa lidt nær den hele Dannelse, som en Skolelærer har nødig at være i Besiddelse af. Derhos mener jeg, at i det Sogn, hvor en saadan højere Bondeskole er, maa der ansættes en af vore dygtigste, grundkristelige og mest begavede Præster, for at Kristendommen, der hverken kan eller skal være en Læregenstand, kan faa et saa kraftigt, sandt og glad Vidnesbyrd, som tilkommer den. At man hverken skal tvinge eller lokke Folk ind i disse Skoler er en Selvfølge; thi vælger man saadanne Lærere, der tvivle paa Sagens Sejr ved sig selv, da er det hele forspildt. Men lige saa lidt som jeg mener, at en Regering skal tvinge Folk Oplysning paa,

[51]

lige saa vist mener jeg, at den bør lette Folket Adgang dertil, saa meget det staar i dens Magt, og især nu ved denne Begyndelse. At man skal bestemme store Lønninger til Lærerne, er ingenlunde min Mening, hellere smaa, thi vi ønsker os Mænd dertil, der kunne bringe et Offer, som t. Eks. at ombytte et større Levebrød med et saadant mindre, eller et vist for et uvist, da det er os Borgen for, at de kende en Oplysning, der begejstrer dem selv, at de have Kærlighed til Faget, Interesse for Sagen og Tro til den Oplysning, de agte at meddele, at den er saa nyttig og fornøjelig, at den kan meddeles og modtages alene for de gavnlige og glædelige Frugter, den bringer, uden Udsigt til visse Levebrød eller anden materiel Fordel, samt at de have den Tro til Folket, at en sand og levende Oplysning vil finde Indgang og bære Frugt. Men Udgifterne for dem, som besøge Skolerne, maa ikke være for store. Undervisningen maa ikke koste noget, Bøger og Materialier ikke heller. Værelser maa være paa selve Stedet, som i Rødding, og ikke koste noget, lige som en Del af Kostpengene helst maatte udredes af det offentlige, saa at Udgifterne for hver af de besøgende ikke maatte overstige 25 Rd. halvaarlig, især til at begynde med. Om Kundskabsmasse maatte der ikke spørges ved Optagelsen, kun om aaben Sans og Modtagelsesevne; thi at der vilde melde sig fler, end der kunde optages, antager jeg for en afgjort Sag, naar det blev saa billigt. Ligeledes kunde der tages det Hensyn til de Mænd, der havde bragt Fædrelandet et eller andet Offer og vare bekendte for deres Fædrelandssind, at deres Børn fortrinsvis maatte antages; thi det ægte Fædrelandssind forplanter sig i Familieme. Dersom det nu lykkedes disse Skoler at vække Liv hos Ungdommen, hvorpaa vi nu ikke tvivle; thi vi have Bevis for, at det er muligt baade i Rødding Højskole og paa Ranum Seminarium, hvilket sidste, trods de mange Baand og Indskrænkninger, hvorunder det lider, dog har leveret adskillige levende Skolelærere, da vilde det Liv, som udgik derfra, ikke lade sig uden Vidnesbyrd i Folket, og maaske, om endog ingen af dem fik Lyst til at være Lærere, dog virke mere til sand Oplysnings Fremme, end hele vort nuværende Skolevæsen. Men da det er Livets Natur og Væsen at ville forplante sig, saa mener jeg med god Grund, at en Del af dem, der vare blevne underviste paa disse Folkeskoler, kunde faa Lyst til at være Skolelærere, som da ved en friere og naturligere Ordning af Skolevæsnets Ydre, selv vilde finde Ansættelse.

Den nærmere og mere særlige Uddannelse til Kaldet mener jeg, de nok selv vilde forskaffe sig, enten ved egen Erfaring eller ved

at opholde sig nogen Tid hos en anerkendt dygtig Skolelærer, som havde erhvervet sig Praksis i Faget, hvorved de paa en naturlig og let Maade kunde faa Indsigt i Sagen. Da nu saaledes de fleste, der besøgte disse Skoler, i Forvejen havde bestemt deres Levevej; thi jeg forudsætter deres Alder mellem 18 og 25 Aar; saa havde man derved en Sikkerhed for, at de maatte føle Lyst og Kald til at være Lærere, ifald de siden efter bestemte sig dertil, og skulde en og anden efter et mislykket Forsøg finde, at han ikke var skikket dertil, saa var han ikke bunden af nogen Nødvendighed, men kunde tage fat paa sin gamle Haandtering igen.

Dog vilde jeg tilraade, at det blev enhver paalagt, der vil forsøge sin Lykke i Lærerfaget, at erhverve sig Attest for at være i Besiddelse af de nødvendige Kundskaber, enten hos en af Landets Biskopper eller hvem anden Regeringen dertil vilde udnævne. Men det vilde ikke være tilraadeligt, at der blev udnævnt en Forening eller anden Enhed dertil; der maatte helst være flere, for at ikke en eller anden Aandsretning i Folket skulde blive udelukt. Heller ikke mener jeg herved en Eksamen eller anden Ildprøve, der skulde forvolde mange søvnløse Nætter, men blot en ganske jævn Samtale, som den kan falde mellem den erfarne Mand og den antrædende Ungdom, som han med sit dybe Blik i Aandens Verden føler paa Tænderne, uden at den mærker det, saa naar den unge tror, at Overhøringen først skal gaa an, da er det hele forbi. Den lærde Vigtighed og aandløse Omstændelighed, der ved saadanne Lejligheder gerne bliver gjort gældende, sømmer sig kun lidt for danske Mænd, der have Sandhed og Virkelighed for Øje.

OM SKOLENS YDRE

Naar et Folk bliver undertvunget af sine Naboer og maa finde sig i at blive regeret efter det fremmede Folks Grundsætninger, som har undertvunget det, saa lever det i Trældom under det fremmede Aag. Det samme er Tilfældet, naar et Folks egne Mænd, hvem det har betroet Bestyrelsen, ere blevne forgjorte og forvendte af en fremmed Folkeand, hvorved saadanne Foranstaltninger træffes, der ikke have Rod i Folkehjertet, og som med Tiden ville drage Folkets Undergang efter sig. Ethvert Folkeliv vil udvikle sig, ifølge sine egne Love, i Overensstemmelse med den Grundkraft, der blev det til Del; indvirker en Regering uden at kende disse Love, eller miskender den endog Folkets Hoveddrivefjeder, da er Indvirkningen forstyrrende og maa foraarsage Standsning. Forudsætte vi nu, at det danske Folkelivs Grundkraft er Kærlighed, og vide vi, at Kærlig-

hedens Element er Frihed, da kan man gøre sig en Forestilling om, hvad det danske Folk har maattet lide ved at blive regeret efter romerske Grundsætninger: at *tvinge* og *holde* i Tømme. At det danske Folkelivs Grundkraft er Kærlighed, er vel vanskeligt at bevise for dem, der trænge til Beviset; men vi føle det og finde denne Følelses Rigtighed stadfæstet ved enhver Lejlighed. Kærlighed til og deraf følgende Opofrelse for det borgerlige Samfund er det kosteligste Arvegods, vi have fra Fædrene, og da det borgerlige Samfunds Bygmestre forskøde denne Hjørnesten, begyndte Samfundet at rave, og her i Danmark kan det aldrig faa den nødvendige Fasthed til at modstaa Fjendernes Anløb, for den optages igen og faar sin Plads. Derfor ryster og bæver man for enhver Frihed og enhver Bevægelse; thi man er sig, om just ikke klart, bevidst, at der er blevet gjort meget i Danmark for at udrydde denne Kærlighed og tør derfor ikke tro, den endnu er til Stede. Man frygter for at have indbanket den romerske Betragtning, at Folket er en Flok rivende Ulve, der maa forsynes med Mundkurve og Lænker, fordi det kun vil bruge Friheden til at sønderrive og ødelægge; man frygter for at have indbanket den med saa meget Held, at Folket virkelig har forandret Natur og er blevet Romere, eller dog hverken det ene eller det andet,

men blot Trælle. Det er ganske komisk at tænke paa den Skræk, der kom i Livet paa vore gode romersk-tyske Godsejere for Bondevenneselskabet, som de forestillede sig som et krigersk Uhyre, der hvert Øjeblik var beredt til at sluge dem, medens det dog i Virkeligheden kun var en lille Forsvarer for den smaa Stand, alt for lille desværre. Heller ikke er Folket i sin Helhed blevet Trælle, endskønt Tvangssystemet har været heldigere i at frembringe den Virkning; og den bestandige Gentakelse af den Sætning: I ere saa dumme som Faar og dovne som Svin! har lydt i dets Øren saa tit, at det til sidst ikke turde tænke andet. Som en lille Køterhund, der ved sin Bjæffen tror at have sat den forbikørende Vogn i Bevægelse og bliver staaende med hoverende Blik for at betragte den store Masse, den satte i Gang, saaledes troede disse gode Romere, at det var deres Tvangssvøbe, der satte Samfundsmaskinen i Gang, fordi de vare for kortsynede til at opdage den skjulte Kærlighedens Drivefjeder. Vel dur Tvang i Aands- og Hjerteranliggender aldrig – thi hverken Tro eller Kærlighed kan paatvinges nogen – dog allermindst for dem, der af Kærlighed ville udrette, hvad Loven byder; thi de opfyldte den kun slettere under Tvang end i Frihed. Vi foreslaa derfor i Almueskolens Interesse, *Frihed for dem, der drives af Kærlighed til Sagen*, og kun tvang for de uvillige. Vi vide vel, at i ethvert

[54]

Folk, selv det bedste, findes et Skrab, Bundfald eller Bærme, som ikke vil bruge sine Kræfter til Samfundets Vel, og det er i sin Orden, at ethvert Folk og Regering ønsker at se deres Tal indskrænket saa meget som muligt. Vi mene her ikke dem, som virke forstyrrende ind paa Samfundet; thi de bør lænkebindes; men den Del, som intet vil gøre, og navnlig i denne Sammenhæng de Forældre, som ikke selv hverken *ville* eller *kunne* sørge for deres Børns Undervisning og Opdragelse. Vel vilde det være ønskeligt, at saadanne Børn ikke alene kunde blive underviste, men ogsaa opdragne paa offentlig Bekostning; thi Undervisningen kan kun bære nogen virkelig Frugt, hvor Opdragelsen og Undervisningen staa i Samklang; men da saadant vilde blive alt for anstrengende for Kommunerne, faar man at lade det blive ved det fromme Ønske. Dog fortjener saadanne Stiftelser som Holstensminde og Flakkebjerg Institut det offentliges Opmærksomhed. Men meget mere end paa disse bør Regeringens og Folkets Øje rettes paa den Del af Befolkningen, der ville, men ikke kunne forskaffe deres Børn den nødvendige Undervisning. For deres Skyld foreslaa vi, at der *som hidtil ansættes en Skolelærer i hvert Sogn*, og bliver denne Del af Undervisningsvæsenet da den faste Stok, hvorom den øvrige Del som privat Undervisning grupperer sig. Vi have i det foregaaende afhandlet, hvorledes disse Lærere skulde finde Adgang til at erhverve sig den nødvendige Dannelse, nemlig paa Folkehøjskolerne; dog bør det heller ikke være forment ad anden Vej at erhverve sig den, ligesom Folkehøjskolerne maa oprettes i saa stort Antal, at det ikke mangler paa Lærere.

Vi gaa derpaa over til at besvare det Spørgsmaal: *Hvem skal vælge dem til Ansættelse?* Ved vort nærværende Skolevæsens Indretning, hvor Biskopperne og Provsterne have Kaldsret, er der unægtelig gaaet megen Misbrug i Svang, idet Familie- og Venskabsforhold ofte have haft mere Indflydelse paa Valget end ønskeligt var for dem, der skulde bruge Læreren. Men hvad der især i sine Følger er værre end dette, fordi det skete hyppigere og ser mere undskyldeligt ud, er, at vedkommende ved Embedernes Besættelse tog mere Hensyn til sin end til Menighedens Aandsretning, hvilken Fejl i Forbindelse med Skolelærerstandens ufolkelige Dannelse i det hele frembragte hos Almuen en farlig og højst betænkelig Ligegyldighed baade for Lærer og Undervisning, som der nødvendigt maa raades Bod paa. Omendskønt vi ingenlunde tro, at der kan sættes Skranker for ethvert Misbrug, lige saa lidt i denne som i andre Henseender, saa tro vi det dog mere i sin naturlige Orden,

[55]

at de, der skulle bruge Læreren, lønne ham og betro ham deres Børns Undervisning og Vejledning, ere de nærmest berettigede til at vælge og ansætte ham. Vi foreslaa derfor, at alle de af Menighedens Medlemmer, der ville benytte Distriktets offentlige Skole, vælge tvende Mænd til Skoleforstandere, og at de da ved dette Valg give dem Magt og Myndighed til at vælge og ansætte Læreren, som førend sin Ansættelse maa have erhvervet sig den forhen omtalte Attest for at være i Besiddelse af de nødvendige Kundskaber. Den Del af Beboerne, der enten ingen skolepligtige Børn have eller ved privat Undervisning sørge for deres, have som Vælgere hermed intet at gøre, hvorimod de bør, om Valget til Skoleforstandere falde paa dem, modtage det.

Dernæst gaa vi over til det næste Spørgsmaal: *Hvorledes skulle disse Lærere lønnes?* Vi have ikke tænkt os, at Skolelærere skulle være egentlige Embedsmænd, men ganske jævne Folk, er kun skulle udmærke sig fremfor den øvrige Bondestand ved Aandsdygtighed, en Smule Kundskab til at begynde med, og Lærergaver. Et lille Land som Danmark kan ikke føde en saadan Hær af Embedsmænd med Pensioner og Enkepensioner o. s. v., der skulle have desto mere for Tanden, jo aandløsere de ere. At vore nærværende Skolelærere ere saa vanskelige at tilfredsstille i den Retning, har for det første sin Grund i den udenlandske Visdom, de besidde, og det er mærkeligt nok, at fra de Skolelærere, der ere dannede paa Ranum Seminarium, og som ustridig have de mindste Embeder, høres ikke saa megen Klage, som fra de andre, og navnlig de fynske og sællandske, der i Forhold have det langt bedre. Men dette Seminarium er ogsaa ustridig det mest indenlandske, hvilket man vel har lagt det til Last, men som levende danske Sjæle vide at paaskønne. Dernæst er det intet Under, at de ville have deres Eksamensskræk betalt, som har kostet dem tre Aars Ungdomsfryd og Glæde og maaske standset deres hele Livsudvikling. Men da vore tilkommende Skolelærere kun skulle have indenlandsk Visdom, og det endda den glædeligste, vi have, ganske fritages for Eksamensskrækken og oven i Købet skænkes to glade Ungdoms Aar, der skulle lægge Grunden til et vel forstaaet Liv og spaa en glad Evighedi Tilgift, saa er det i sin Orden, at de maa nøjes med mindre i Løn, og vi skride da til vort Forslag. For det første modtager Læreren Distriktets nuværende Skole med Beboelseslejlighed og Jordlod paa de Vilkaar, der allerede ere til Stede, til Brug paa Embedstid, men ingen fast Løn. Skolen inddeles i Sommer- og Vinterskole, yngste Klasse fra 10 til 12 Aar om Sommeren, og ældste

[56]

Klasse fra 12 til 14 Aar om Vinteren. Sommer-Skoletiden fastsættes til 4 Timer daglig hver Dags Formiddag og Vinterskolen til 6 Timer, 3 Formiddag og 3 Eftermiddag, herfra undtages 2 Formiddage hos Præsten ugentlig. Skoleforsømmelse bør aldeles ikke finde Sted uden Lærerens Samtykke og straffes strengere end hidtil. For Sommer-Skolen betales ham af hvert Barn 2 Rd., og for Vinterskolen for ethvert Barn 5 Rd., som, hvis Forældrene ere uformuende, bliver at udrede af Kommunen, ligesom Skolehusets Vedligeholdelse. At det staar Læreren frit for at forlade sin Plads paa et halvt Aars Opsigelse, er billigt, og hvis det befindes, at Privatundervisning i Distriktet skulde tiltage i den Grad, at Elevantallet i den offentlige Skole skulde synke ned til færre end 10, og det skulde være Skoleforstandernes Mening, at Skylden laa hos Læreren, enten i Uduelighed eller i stedlige Omstændigheder, da bør de kunne meddele ham sin Afsked paa et Aars Opsigelse uden videre.

Kan Læreren forskaffe sig Elever fra andre Skoledistrikter, enten nær eller fjern, skal saadant være ham uforment, dog bør disses Antal ikke komme i Betragtning ved Bestemmelsen om hans Afskedigelse. Hvem der skal være Kirkesanger, bør Præsten have Ret til at bestemme, da det ikke kan være ham ligegyldigt, hvem der siger Amen til hans Prædiken, Daab og Nadver, og herom bliver altsaa at tage andre Bestemmelser.

Hvem skal have Tilsyn med Skolen? Forældrene ere vist nok de naturligste Tilsynsmænd ved deres Børns Undervisning, og kunde det aldrig falde os ind at beskikke andre.

Dog hvis Skoleforstanderne ikke skulde tiltro sig Evne til at bedømme Børnenes Fremgang, bør Læreren finde sig i, at de indføre en Præst eller anden lærd Mand, til hvem de have Tiltro, for at prøve den, og befindes den da at være i slet Tilstand, enten formedelst Lærerens Uduelighed eller Ulyst, kunne Forældrene for en Tid foranstalte en privat Skole, saa at Elevantallet sank under den bestemte Norm, hvorved Læreren kunde meddele sin Afsked.

Hvad skal der læres i disse Skoler? Endskønt vi i det foregaaende have omhandlet dette Spørgsmaal, saa kunde det dog maaske ikke være af Vejen at meddele et Omrids af de Kundskaber og Færdigheder, som vi anse for det mindste, der kan fordres af et Barn paa 14 Aar, for at Samfundet, saavel det kirkelige som det borgerlige, kan være tjent med at optage ham som Medlem, og vi komme da til at gøre Forskel paa Dreng- og Pigeskoler. I den yngste Klasse, hvor Dreng og Piger følges ad, bør fortælles Bibelhistorie og de for Børn fornøjeligste Dele af Danmarkshistorien,

[57]

Mytologien og Sagnhistorien, hvorved der, navnlig med den sidste, ikke tages noget Hensyn til, hvormeget der huskes, kun at det finder Indgang hos dem og fornøjer dem. Indbildningskraften bør være den Evne, der hovedsagelig tages i Beslag, hvortil saa vel Bibelhistorien som Danmarks Sagnhistorie ere saa overordentlig velskikkede. Naar man levende stiller sig for Øje, at Undervisningen i den Alder kun sker for at vække Kærlighed hos Barnet til det himmelske og jordiske Fædreneland, og for at meddele dets Sjæl et Indhold, hvorved Udviklingen kan ske, saa vil man let begribe, at om egentlige Kundskaber kan her ikke være Tale, men kun om Aandens og Sjæleevnernes Udvikling. I den Skole altsaa, hvor Børnene ere mest livlige, hvor der af dem gøres de fleste Spørgsmaal, hvor de indføre det lærte i deres Lege, og hvor de have mest Iver for at fortælle hjemme, hvad de have hørt, der har Undervisningen nærmest naaet sit Maal. Naar et Barn er 12 Aar, maa det kunne læse indenad i Bog og forstaa, hvad det læser; men om Læesningen er flydende, eller om de have nødig at stave en Del af Ordene, bør ikke komme stort i Betragtning, kun at de, naar Stykket er oplæst i en ubekendt Bog, kunne fortælle Indholdet med deres egne Ord. Regningen bør indskrænke sig til at kunne løse lette Hovedregningsopgaver, som forefalde i det daglige Liv, og Skrivning bør i den Alder være en fri Sag. Derpaa begynder Konfirmationsundervisningen, som bør meddeles i tvende Vintre, hvilket ogsaa adskillige af vore nidkære Præster allerede have indført, og bliver Konfirmationsundervisningen da at betragte som den egentlige Religionsundervisning, og ved dens Begyndelse er Pigernes Skoletid forbi. Drengene blive alene tilbage og Elevantallet synker ned til det halve. Nu fortælles ikke mere Bibelhistorie, men Fædrenelandshistorie fortælles i Sammenhæng; dertil hørende Digte som Brandts fædrelandske Rim og Sange læres udenad og synges til Dels. Geografi efter Globus og for Resten kun Danmarks, læres uden Bog kun efter Kort. Stykker af Holberg, Oehlenschläger, Ingemann o. s. v. forelæses for at meddele Sans for Poesi og Lyst til Læsning. Af Regning læres de 4 Regningsarter til Gavns, og Skrivning saa vidt, at de kunne opskrive en dem nylig fortalt Historie. Paa Skønskrift ses kun lidt, mest paa Stilens Oprindelighed. Ere nu disse Dele lærte saaledes, at Barnet er dannet i det, han har lært, og *beandtet til Liv*, da vil han gaa videre, og det borgerlige Samfund kan ikke alene være tjent med at optage ham som Medlem; men han vil som et levende Lem virke til dets Gavn og Haæder.

Ved Siden af denne, om man vil kalde den, offentlige Undervis-

[58]

ningsanstalt, bør der aabnes Plads for *privat* Undervisning, idet der udenfor denne gives enhver Mand Lov til at sørge for sine Børns Undervisning, som han bedst kan og vil, naar

han blot beviser, at de ikke staa tilbage i Dannelse og Udvikling for de Børn, der undervises i den offentlige Skole. Men for at denne Frihed kan blive mere end Skin og Skygge, maa saa mange Mænd, som derom kunne blive enige, have Lov til at holde en Lærer i Forening, og den eller de, som gøre det, maa have Lov til at udvælge en Præst og vederhæftig Bonde til at bedømme Børnenes Standpunkt, hvilke dem selv lyster, og skal denne Prøve ske én Gang om Aaret, hvorpaa de af deres selvvalgte Tilsynsmænd modtage Attest, udstedt paa Ære og Samvittighed om, at Børnene ikke have lidt nogen Forsømmelse, hvilken Attest enhver Fader overleverer til sit Sogneforstanderskab, hvis Børn fra andre Steder bliver underviste i Privatskolen. Om Læreren er eksamineret, samt hvormegen Skoletid o. s. v., bør ikke komme i Betragtning.

At imødegaa alle de Indvendinger, der muligen kunne gøres mod mit Forslag, tillader hverken Tiden eller Rummet, og da jeg desuden selv maatte opkaste dem, vilde min Strid kun blive imod min egen Skygge og en Fægtning i Luften. Kun til Slutning skal jeg bemærke, at dersom den Frihed, der er bleven indført i vort Fædreland, alene skal tjene til at føre os i Striden mod Katoliker, Gendøbere, Mormoniter, Kommuniste, Jesuiter o. s. v., uden tillige at give os Lejlighed til at forskaffe os de Vaaben, vi skulle bruge i Kampen mod dem, saa vil baade det kirkelige og det borgerlige Samfund snart gaa til Grunde. Udenadslæsningen, de paaklivede og paatvungne Kundskaber med tilhørende Ramse- og Eftersnak ville kun danne et daarligt Værn mod Fjenderne; thi i deres bedste og mest glimrende Periode bleve Kirkerne tomme, og Folket skulde med Gevalt tvinges til at være Kristne, da man ellers frygdede for, at med Skinnet, som er det eneste, der kan paatvinges, vilde det sidste, de havde af Kristendommen, gaa bort, medens i samme Periode den halve Del af Sønderjylland fortyskedes uden Modstand. Naar vi nu tillige betænke, hvilke afmægtige Stridskræfter der bleve anvendte fra Modstandernes Side for at erholde en saa glimrende Sejr, maa vi vel komme til det Resultat, at skal Danmark herefter være en Kampplads, hvor alle vildfarende og stærke Aander tumle sig og have Lov til at rette deres Angreb mod vort kirkelige og borgerlige Samfund, da maa Folket vækkes af den Skindød, hvori det ligger, til et sundt og kraftigt Liv, med inderlig Kærlighed til og god Forstand paa det Samfund, hvortil

[59]

det hører, at det ikke skal fægte i Blinde, men vide, hvorfor det fægter og erkende Stridens Maal og Løn. I kristelig Henseende maa den farlige Indbildning, at alle ere Kristne, bortvejres for Sandhedens klare Vidnesbyrd: at hver den, der ikke haver Kristi Aand, er ikke hans, paa det vi kunne komme til, enhver for sig, at staa paa Sandhedens Grundvold, som alene har Fasthed til at modstaa alle Løgnens snedige Anløb.

Men i hvad der saa gøres for Oplysningsvæsenet i vort Fædreland, ville vi bede og haabe, at *Sandhed* og *Virkelighed* ikke tabes af Sigte; thi selv det mindste Gran deraf har mere Virkning end hele Læs af Skin og paaklivede Visdom.

[60]